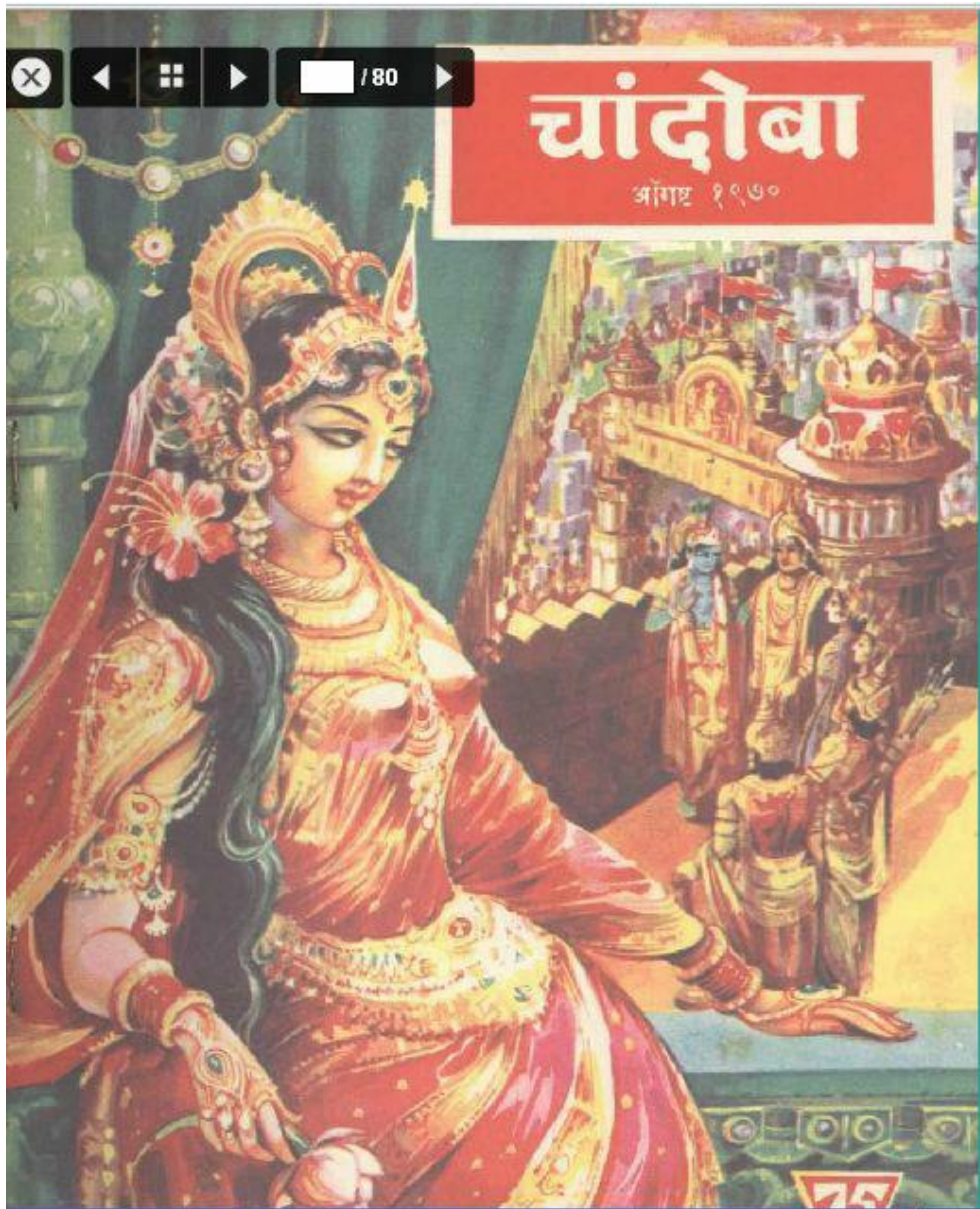

/ 80
चांदोबा
ऑगस्ट १९७०

देवाचा भरंवसा

फार पूर्वी इराण देशातल्या एका गावी एक फकीर रहात असे. तो महा आळशी व मूर्ख होता. अंगाने हट्टाकट्टा होता, काम करायला त्याच्या अंगात भरपूर शक्ती होती, परंतु स्वभावाने तो कामचोर होता. पोट भरण्यासाठी तो भीक मागे. बाकी वेळ तो झोपण्यात व जागेपणी गावभर भटकण्यात घालवी. पोळासारखा असा भटकतोस कां, असे कोणी त्याला म्हटले की तो हंसे आणि त्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष करी.

हळूहळू त्याच्या या वागण्यामुळे त्याला गावात कोणी भीक घालीनासा झाला. एक वेळ पोट भरणेदेखील त्याला कठीण होऊ लागले. आता गावात निभाव लागणे कठीण आहे, असा विचार करून तो शेजारच्या गावी निघून गेला.

परगावी जात असता त्याला वाटेत एक जंगल लागले. त्या जंगलात त्याला एक लंगडा कोल्हा दिसला. त्या निर्जन स्थानी एका जिवंत लंगड्या कोल्ह्याला पाहून फकीराला आश्चर्य वाटले.

ओहो! देवाची लीला काय पण अगाध आहे? या कोल्ह्याला हातपाय नाहीत आणि हा या जंगलात कसा काय जगतो आहे बुवा? त्याला खायला प्यायला कसे काय मिळते? 'देव तारी त्याला कोण मारी!' फकीर असा विचार करीत असता एक वाघ हरणाला ठार करून त्या बाजूला ओढीत घेऊन आला.

वाघाला पाहून फकीर भ्याला आणि झाडीत एका जागी लपला.

वाघ आपली भूक भागवून उरलेले हरणाचे मांस तेथेच टाकून निघून गेला. त्या मांसावर कोल्ह्याने हात मारला.

कु. मीना खांडके

आज आपल्याला एका सत्याचा शोध लागला. सर्व प्राण्याचे रक्षण करणारा तो परमेश्वर सर्वांची काळजी वाहतो आहे. देवाची कृपा अपार आहे.

देव दररोज या लंगड्या कोल्ह्याच्या पोटाची जशी तरतूद करतो आहे तसाच देव माझी फिकीर कां करणार नाही? मी कोणाकडे भीक मागण्याची गरजच काय? काय वाटेल ते होवो, आजपासून मी कोणाकडे भीक मागायला जाणार नाही. देवावर सर्व भिस्त टाकून स्वस्थ बसून राहीन. कोल्ह्यासारखा मी सुद्धा कोणत्या तरी कोपऱ्यात पडून राहीन. देव स्वत: माझे पोट भरण्यापुरेसे खाणे माझ्याकडे पाठवून देईल. असा विचार करून तो फकीर एका गावाकडे वळला. तो एका गावी गेला. त्या गावात एक जुनी मशीद होती. मशिदीजवळच्या झाडाला आपली झोळी बांधून ठेवून तो समोर उभा राहिला.

तेथे एक वृद्ध गृहस्थ येऊन उभा राहिला. बराच वेळ पहात राहिल्यावर तो फकिराला म्हणाला–"येथे कोणी भीक घालणारा नाही. तू गावात जाऊन भीक माग. कोणी भीक घालील."

"येथे मशीद आहे ना! घर असेल तेथे घरवाला पण असणार. या मशिदीत

राहणारा माझ्यावर कृपा करणार नाही का?" फकीर म्हणाला.

तो म्हातारा थोडासा रागाने म्हणाला– "येथे राहणारा कोण आहे, माहीत तरी आहे का तुला? तुला व मला जन्म देणारा व सर्वांचे पालन पोषण करणारा परवरदिगार अल्ला राहतो इथे. त्याची थट्टा करतोस का रे?"

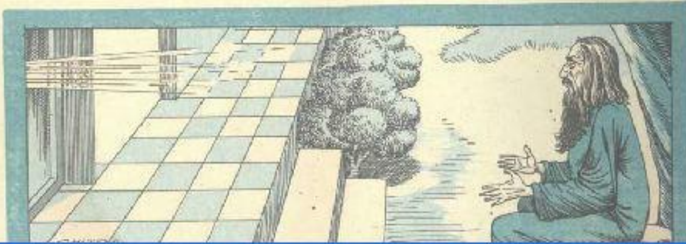
"अल्लाच्या दारासमोरून भीक घेतल्याशिवाय रिकाम्या हाताने कोठे जाऊ? मी भीक घेतल्याशिवाय येथून गेलो तर देव रागावेल!" असे म्हणत फकीर देवाची प्रार्थना करू लागला–"हे दीनदयाळा देवा! तू आपल्या अदृश्य भांडारातून माझ्या पोटापुरते अन्न पाठवून दे." असे सांगून फकीर तेथेच बसला. प्राण गेला तरी तेथून हालायचे नाही, असे त्याने मनाशी ठरविले.

फकीर त्या गावात नवा होता. म्हणून कोणी त्या बाजूला फिरकला सुद्धा नाही. कोणी त्याला खायला दिले नाही की विचारपूस केली नाही.

काही दिवसांनी तो उपासमार झाल्यामुळे अशक्त झाला. त्याची गालफडे बसली, डोळे खोल गेले. फक्त हाडांचा सांगाडा काय तो उरला. आज मरतो की उद्यां, अशी त्याची स्थिती झाली.

त्या वेळी मशीदीतून एक आवाज ऐकू आला–"मूर्खा! तू हात पाय नसलेला कोल्हा आहेस का? अंगात शक्ती असून भीक मागणे मूर्खपणा आहे. मेहनत करून जो असहाय गरिबांना मदत करतो त्याच्यावर मी कृपा करतो."

ते ऐकून फकीर शरमेने मान खाली घालून बसला. अंगात अगदी थोडी शक्ती उरली होती. तरी तसाच तेथून उठला. त्या दिवसापासून त्याने मेहनत मजुरी करून आपले पोट भरायला सुरवात केली.

क्षुत् क्षामोपि, जरा कृशोपि, शिथिल प्रायोपि, कष्टांदशा
मापन्नोपि, विपन्न दीधितिरपि, प्राणेषु नश्यत्स्वपि,
मत्तेभेन्द्र विभिन्नकुंभ पिशितग्रासैक बद्धस्पृहः,
किं जीर्णं तृणमत्ति मानमहता मग्रेसरः केसरी ॥ १ ॥

[अत्यंत मानी सिंह, भुकेने जीव कासावीस झाला असला, म्हातारपण आले असले, संकटात सापडला असला, अशक्त असला, जीव कंठाशी येऊन ठेपला असला, तरी हत्तीचे कुंभस्थळ फाडून त्याचा ग्रास करण्याचीच इच्छा करणार, वाळलेले गवत खाण्याची इच्छा करील का? शक्यच नाही.]

लांगूलचालन मधश्चरणावघातं,
भूमौ निपत्य वदनोदर दर्शनं च,
श्वा पिंडदस्य कुरुते गजपुंग वस्तु
धीरं विलोकयति चाटु शतैश्च भुंक्ते ॥ २ ॥

[कुत्रा खायला घालणाराकडे पाहून शेपटी हलवीत जमिनीवर पडून आपले पोट दाखवितो. परंतु हत्ती माहूताच्या तोंडून गोड गोड बोलवून सुद्धा गप्प व गंभीर असतो.]

परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते?
स जातो येन जातेन यानि वंशस्समुन्नतिम् ॥ ३ ॥

[जन्म व मृत्यूच्या चक्रात मरणारा कोण पुन्हां जन्मत नाही. ज्याच्यामुळे वंशाचा विकास आणि यशवृद्धि होते त्याचा जन्मच धन्य होय!]

दुःखाचे मूळ कारण

एका गावी राजहंस नावाचा एक तरुण युवक रहात असे, त्याला आईबाप किंवा इतर कोणी नातेवाईक नव्हते. आपल्या बापाची सारी इस्टेट अंधाधुंद खर्च करून हातात करवंटी आली तेव्हां त्याचे डोळे उघडले व तो पश्चात्ताप करू लागला. शहाणपण नेहमीच उशिरा येते? म्हणून त्याने परगावी कोठेतरी राहून मेहनत मजुरी करून मानाने पुढील आयुष्य घालवावे असा विचार केला.

दूरवर पायी चालत गेल्यावर राजहंस अगदी दमून गेला. एका झाडाखाली विश्रांतीसाठी बसला असता एक श्रीमंत त्या रस्त्याने आला. त्याच्या अंगावर उंची वस्त्रे होती व डोक्याला एक पगडी होती. त्याने राजहंसाजवळ येऊन विचारपूस केली आणि म्हणाला–"तू माझ्यावरोबर घरी चल. माझ्याच घरी रहा, मी स्वतःच्या भावासारखा तुला वागवीन. तुला कोण-त्याही गोष्टीची कमतरता भासू देणार नाही. माझ्या घरची मंडळी नेहमी कशासाठी तरी दुःख करीत असतात. तू त्याचे कारण कळून घेण्याचा प्रयत्न करू नकोस."

राजहंसने ती अट कबूल केली. त्याने त्या श्रीमंताचे आभार मानले आणि त्या श्रीमंताबरोबर निघाला.

त्या श्रीमंताचे घर एखाद्या राजवाड्या-सारखे होते. घरची मंडळी राजहंसाला नोकरासारखी वागवीत नसत. परंतु सर्वांच्या चेहऱ्यावर नेहमी दुःखकळा दिसे. त्याचे कारण विचारण्याची इच्छा त्याला फार होई, परंतु त्याने आपल्या मनाला आवरले.

नेहमी रडत बसणाऱ्यात कोणीतरी मरे तेव्हां श्रीमंत मनुष्य त्याची अन्त्येष्टी वगैरे करी.

एक दिवशी तो श्रीमंत मनुष्य राज-हंसला म्हणाला–"मी तीर्थयात्रेला जातो आहे. मी परत येईन की नाही माझे मलाच माहीत नाही. म्हणून तूच यापुढे या घराचा मालक होऊन रहा."

"आता तरी सांगाल का या घरच्या लोकांच्या दुःखाचे मूळ कारण?" राज-हंसने विचारले.

"नाही, मी नाही सांगणार. ते कळल्याने तुझे हित होणार नाही. दुसरे एक सांगून ठेवतो, तू पूर्वेकडील हा दरवाजा कधी चुकूनसुद्धा उघडू नकोस. तू तो दरवाजा उघडून बाहेर गेलास तर तुला पश्चात्ताप करावा लागेल." मालकाने त्याला समजावून सांगितले.

अशातऱ्हेने राजहंसाला सावध करून तो श्रीमंत मनुष्य तीर्थयात्रेला निघाला. एक दिवशी राजहंसच्या मनात पूर्वेकडचा दरवाजा उघडण्याची अनावर इच्छा उत्पन्न झाली. तो दरवाजा उघडल्यावर एक खोली त्याला दिसली. त्यात एक भुयार होते. तो त्या भुयाराच्या वाटेने समुद्रकाठी येऊन पोचला.

तेथे एक फार मोठा पक्षी बसला होता. तो उडत राजहंसजवळ आला आणि त्याला आपल्या पंज्यात धरून समुद्रपार एका निर्जन बेटावर सोडून निघून गेला.

राजहंस समुद्रकाठी उभा राहून एखादे गलबत किंवा जहाज दिसते का, पाहू लागला. थोड्या वेळाने त्याच्या सुदैवाने तिकडे एक जहाज येत असलेले दिसले. ते गलबत वल्हवीत आणणाऱ्या सर्व स्त्रियाच होत्या. त्यांनी राजहंसाला त्या जहाजात बसवून घेतले आणि निघाल्या.

जहाजाची मालकीण राजहंसाला एका राजवाड्यात घेऊन गेली आणि म्हणाली– "मी या देशाची राणी आहे. मी तुझ्याशी स्वयंवर करून घ्यायचे ठरविले आहे. तू या देशाचा राजा होशील."

"ठीक, मी तयार आहे. मला त्यात आनंदच वाटेल." त्यानंतर राजहंसाने त्या राणीशी विवाह करून घेतला आणि सुखपूर्वक राहू लागला. एक दिवशी तो आपल्या बायकोबरोबर राजवाड्यात हिंडत असता एका बंद दरवाज्याजवळ येऊन विचारू लागला–"या खोलीत काय आहे ?"

"काय आहे, कोणाला माहीत नाही. थोरामोठ्यांनी कधी हे दार उघडू नका असे सांगितले आहे." राणी म्हणाली.

एकदा राजहंसाने संधी पाहून आपल्या बायकोला सांगितल्याशिवाय तो दरवाजा उघडला. त्यात एक भुयार होते. त्या भुयारातून गेल्यावर तो समुद्रकाठी येऊन पोचला. तेथे फिरत असता त्याला एक मोठा पक्षी उचलून घेऊन गेला आणि पहिल्या घरात त्याला टाकून गेला.

राजहंस आपल्या राणीची आठवण काढून रडू लागला. तेव्हां त्या घरचे लोक कां रडत होते हे त्याच्या लक्षात आले.

तीर्थयात्रा संपवून घराचा मालक परत येऊन पाहतो तर राजहंसाच्या वागण्यात त्याला फरक दिसून आला. तो म्हणाला– "तू देखील आतां त्यांच्यापैकीच एक आहेस. तुला स्वतःचे हित कशात आहे, हे कळत नाही. म्हणून त्याचे फळ भोग."

पडकें देऊळ

[३०]

[उन्मत्त कात खाल्ल्यामुळे नांगसोम वेड्यासारखा ओरडू लागला. पुजाऱ्याने त्याला धरले व पडक्या देवळाच्या शोधार्थ निघाला. डोंगरावर शिखीमुख वगैरेंनी त्याला अडवून त्याला आव्हान केले. त्या वेळी जांगला घायाळ झाला तरी त्याच्याशी झटापट चालू असतां पुजारी दरीत पडला. नांगसोमने दरीत उडी टाकली. पुढे—]

नांगसोमने 'पडके देऊळ', 'पडकें देऊळ' असे ओरडत दरीत उडी टाकली. ते पाहून शिखीमुख व विक्रमकेसरी थक्कच झाले. गोलभरा गावाहून नांगसोम मोठी हुशारी दाखवून त्यांना वृश्चिक द्वीपापर्यंत सुखरूप घेऊन आला होता. तेथे पोचल्यावर सुद्धा त्याने पुष्कळ मदत केली होती. अशा एका हुशार व साहसी बहाद्दर साथीदाराचा शेवट अशा अनपेक्षित रीतीने व्हावा याचे त्यांना फार फार दुख झाले. काय करावे, कोणाला काही सुचेना.

"शिखी! आपला एक फार चांगला साथी गेला, बघ. त्याने उन्मत्त कात खाऊन कोणत्या विश्वासाने ह्या भयंकर धोक्यात स्वतः होऊन उडी घेतली असावी ?" विक्रमने शिखीला विचारले.

शिखीमुख काही उत्तर देणार इतक्यात जांगला जोराने कण्हत म्हणाला–" शिखी

धनी! नांगसोम मेला नसावा. दरीत उडी मारली असली तरी तो कोणत्या तरी मोठ्या झाडाला अडकून राहला असावा. पडके देऊळ सापडल्याच्या वेडात त्याने दरीत उडी टाकली होती. कदाचित तो म्हणाला ते खरेदेखील असू शकेल, असे नाहीं का वाटत आपल्याला?"

जांगला म्हणाला ते ऐकून शिखीच्या मनातदेखील आशेचा अंकुर उपजल्यासारखा दिसला. तो जांगलाच्या अगदी जवंळ गेला व हळुवारपणाने त्याच्या पाठीवर व खांद्यावर हात फिरवीत त्याने त्याला विचारले–"जांगला! तुझी स्वामिभक्तीच नव्हे, तर तुझी हिंमतपण पाहून मी थक्क झालो, बघ! तू पकडला नसतास तर तो पुजारी या खेपेसदेखील हातातून निसटून गेला असता." त्यानंतर जांगलाच्या जखमेतून वहात असलेलें रक्त पाहून चारी बाजूला नजर फिरवीत म्हणाला–"अरे! आम्ही तरी कसे मूर्ख आहो! याची जखमदेखील आम्ही आतापर्यंत बांधली नाही. किती रक्त वाहाते आहे पहा."

वृश्चिक जातीचा नायक जवळच्या झाडीत शिरला. कसला तरी पाला आणून त्याने त्याचा रस जखमेवर लावला व पट्टी बांधली. तेव्हां विक्रमकेसरी जांगलाला म्हणाला–"जांगला! तू म्हणतोस् तसा नांगसोमच नव्हे, तो पुजारीसुद्धां झाडाला अडकून जिवंत नसेल कशावरून? तुला काय वाटते शिखी?"

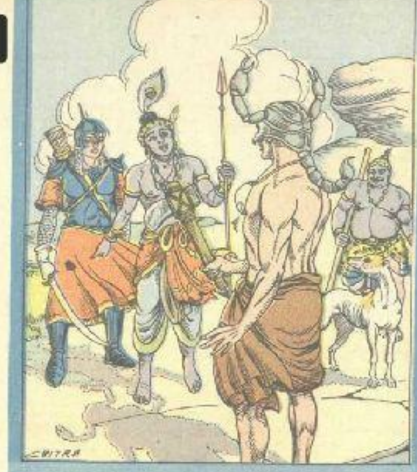
"बरोबर आहे तुमचे म्हणणे! तो जिवंत असला तर त्यात आश्चर्य करण्याचे कारण नाही." जांगला म्हणाला.

ते ऐकून वृश्चिक नायक रागाने म्हणाला–"जिवंत असेल तर त्या दोघा बेरडांना पौर्णिमेच्या दिवशी वृश्चिक मातेच्या चरणावर बली देईन. सोडीन वाटले होय तुम्हांला? दोघांपैकी एक लबाड आहे व दुसऱ्याने उन्मत्त कात खाऊन वृश्चिक मातेचा अपमान केला आहे."

वृश्चिक नायक म्हणाला ते ऐकून विक्रमला राग आला. त्याने लगेच तलवार उपसली व म्हणाला–"तू या वृश्चिक द्वीपाचा जणुकाही राजा असल्यासारखा बोलतो आहेस की रे! आम्हांला देवीसमोर बळी देणे तुला इतके सोपे वाटले होय? जरा मीदेखील तुझी शक्ती किती आहे ते पाहतो. हिंमत असेल तर शस्त्र घेऊन ये माझ्यासमोर!"

विक्रमकेसरी म्हणाला ते ऐकून वृश्चिक जातीचे लोक आपल्या नायकाच्या रक्षणासाठी त्याच्या चारी बाजूला घोळका करून उभे राहले. पांच एक मिनिटांनी वृश्चिक नायक आपली दगडाची कुऱ्हाड घेऊन एकटा विक्रमकेसरीसमोर मस्त हत्तीसारखा डोलत येऊन उभा राहला.

शिखीने प्रसंग ओळखला. आतां वृश्चिक मातेसमोर बळी कोणी जातो किंवा नाही त्यापूर्वी रक्तपात मात्र मोठ्या प्रमाणावर होणार हे निश्चित होते. विक्रमसमोर वृश्चिक नायक टिकाव धरू शकणार नाही हे शिखीला माहीत होते. तलवारीचा एक वार वृश्चिक नायकाचे मुंडके उडवायला पुरे होता.

शिखीमुख दोघांच्या मध्ये येऊन उभा राहला. बरोबर जांगला पण होता. इम्युजातीच्या मोडक्या तोडक्या भाषेत म्हणाला–"वृश्चिकनायका! तू अशी घाई करू नकोस! विक्रमकेसरीच्या तलवारीसमोर तुझी दगडाची कुऱ्हाड कुचकामाची आहे. अरे! हे निरर्थक भांडण कशासाठी? वृश्चिक मातेचे देऊळ आहे कोठे हेसुद्धां तुम्हांला कळले नाही. नांगसोम जिवंत आहे की मेला हेदेखील आपल्याला अजून माहीत नाही. मग फुकटाचे भांडण कशाला करता?"

जांगलाने शिखी म्हणाला ते इम्यु जातीच्या भाषेत वृश्चिक नायकाला

समजावून सांगितले. वृश्चिक नायक मोठ्याने ओरडून म्हणाला–"हे बेट माझे आहे. येथे आलेले सर्व माझे गुलाम दास आहेत!"

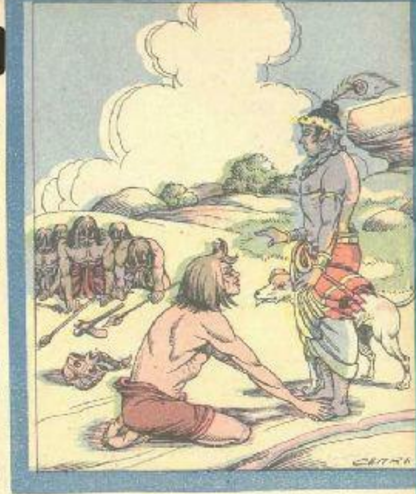
ते ऐकून विक्रम वेड्यासारखा तलवार घेऊन त्याच्या अंगावर धावणार इतक्यात शिखीमुख त्याला अडवून म्हणाला–"कोणी स्वतः कोणाचा गुलाम होत नसतो. तू आमच्याहून जास्त शक्तिवान आहेस हे दाखवून दिलेस तर आम्हांला गुलाम करून घेशील याची आम्हांला खात्री पटेल. मी तुझ्या भल्या करता सांगतो आहे, ही तलवार तुझ्या दगडाच्या कुऱ्हाडी पेक्षा जास्त तीक्ष्ण आहे व बळकट पण आहे हे विसरू नकोस. या तलवारी-पेक्षा जास्त बळकट व तीक्ष्ण हत्यार तुला ज्या दिवशी मिळेल त्या दिवशी कदाचित आम्ही तुझे गुलाम होऊ. तोंपर्यंत तुझ्या उड्या व हा आरडाओरडा फुकट आहे."

शिखीमुख म्हणाला ते जांगलाने थोड-क्यात वृश्चिक नायकाला सांगितले. त्याने, विक्रमच्या हातातली तलवार घेऊन आपल्या मनगटावर तिचे पाते ठेवले. नंतर तलवार बाजूला सारून पाते ठेवले होते तेथे रक्ताचे थेंब होते ते दाखवून जांगला म्हणाला–"पाहिलीस तलवारीची धार? आता शिखीधनी म्हणतील तसे कर. नाहीतर आपला जीव फुकट घालवून बसशील."

वृश्चिक नायकाचे डोळे रागाने लाल झाले. तो जोराने एकदा ओरडला आणि हातातली कुऱ्हाड दूर फेंकून देऊन दंड ठोकून ताठ उभा राहून म्हणाला–"ठीक! तर ये, शस्त्र फेकून देऊन मी द्वंद्वाला आव्हान करतो आहे. चल ये पुढे."

तलवार फेकून देऊन विक्रम कुस्तीला तयार झाला. शिखी त्याला अडवून म्हणाला–"या वृश्चिक जातीच्या नायकाशी युद्ध करण्याचा अधिकार दुसऱ्या अशाच एका जातीच्या नायकाच्या मुलाचा आहे. याच्या अनुयायांवर कडक नजर ठेवा." असे म्हणत शिखीमुखने वृश्चिक नायकावर झडप मारली.

दोघांचा परस्परांवर मुष्टिप्रहार सुरू झाला. वृश्चिक नायक शिखीमुखहून निश्चितच जास्त बलवान होता. परंतु शिखी वृश्चिक नायकाहून जास्त चपळ होता व त्याला डावपेचांची चांगली माहिती होती. शिखीने स्वतःचा बचाव करीत वृश्चिक नायकाच्या छातीत व डोक्यात ठोश्यांवर ठोसे दिले आणि तो घाबरला आहे हे ओळखून त्याला इतक्या जोराने ढकलले की वृश्चिक नायक दूर जाऊन पडला. नंतर धावत जाऊन त्याच्या उरावर बसला व एका हाताने गळा आवळून दुसऱ्या हाताने त्याची शेंडी धरली. दोनतीनदां त्याचे डोके जमिनीवर आदळले तेव्हां वृश्चिक नायकाचे डोळे बाहेर आले. वृश्चिक नायक धापा टाकीत "सोड रे, बाबा! मी हारलो!" असे म्हणू लागला. जांगलाने, वृश्चिक नायक म्हणाला ते शिखीला सांगितले व म्हणाला–"शिखीधनी!

तो माफी करा, म्हणतो आहे. तो आयुष्य-भर आपला गुलाम व्हायला तयार आहे. सोडा त्याला."

शिखीमुख त्याला सोडून उभा राहला. त्याच्या पाठोपाठ वृश्चिक नायक पण उभा राहला. तो शिखीच्या पायां पडून काही तरी पुटपुटला. नायकाला शिखीचे पाय धरून बसलेला पाहून त्याच्या अनुयायांनी शिखीला साष्टांग नमस्कार केला.

शिखीमुख वृश्चिक नायकाला दोन्ही हात धरून उभा करून म्हणाला–"माणसाने माणसाला कुत्र्या मांजरासारखे गुलाम करून ठेवलेले मला पसंत नाही. झाले गेले आपण

विसरून जाऊ या. आजपासून आपण सर्व मित्र !"

वृश्चिक नायकाच्या डोळ्यातून झरा झरा अश्रू वाहू लागले. त्याने शिखीमुख व विक्रम दोघांची माफी मागितली व त्यांचे आभार मानून आपल्या अनुयायांना म्हणाला–"आजपासून शिखी धनी आपल्या सर्वांचे नायक आहेत. त्यांच्या हुकमाप्रमाणे वागणे आपले कर्त्तव्य आहे."

त्यानंतर सर्वांनी झाडाखाली बसून खाऊन पिऊन घेतले. शिखी व विक्रम दोघांनी पुढे काय करायचे याविषयी परस्परांचा सल्ला घेतला. नांगसोम, जांगलाने सांगित-त्याप्रमाणे कोठेतरी सुरक्षित अडकून राहला असावा, असेच दोघांना वाटत होते. ते ऐकून जांगलाने पुजारी पण मेला नसावा हे लक्षात ठेवायला सांगितले.

वृश्चिक नायकाने त्याला वाटत असलेला संशय प्रगट केला. म्हणाला–"उन्मत्त काताचा प्रभाव अद्‌भुत आहे. दरीत उडी मारण्यापूर्वी नांगसोम 'पडके देऊळ' असे ओरडत होता. ती गोष्ट वेडेपणामुळे नव्हे तर त्याला पडके देऊळ खात्रीने दिसले असणार!"

"पडक्या देवळाची गोष्ट देव जाणे! प्रथम आपण त्या दरीत जाऊन नांगसोमला वांचवू या. जांगला म्हणतो तसा पुजारी झाडाच्या फांद्यांत अडवून कोठे जिवंत असेल तर त्याला ठार करू या. काळोख पडायच्या आत हे काम पुरे झाले पाहिजे." शिखीमुख म्हणाला.

"आपला हुकूम मान्य आहे मालक! पण या दरीत विंचूच नव्हेत तर मोठमोठे साप, हत्ती, सिंह, चित्ते......"

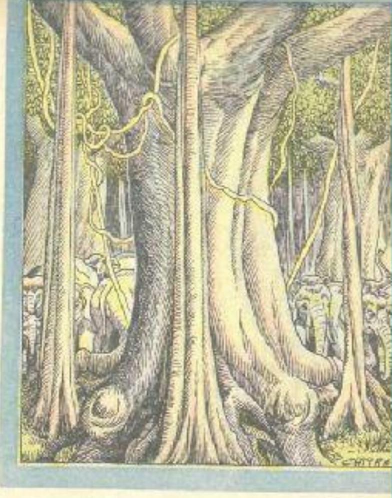
वृश्चिक नायकाला मध्येच थांबवून शिखी म्हणाला–"हे बेटच भयंकर आहे हे कोणाला माहीत नाही. वृश्चिक मातेचे देऊळपण याच दरीत आहे, नाही का? त्या देवळाचा शोध काढून त्या देवीची पूजा करण्याचे तुमचे कर्त्तव्य नाही का?"

"त्या मातेसाठी आम्ही आपला जीव देऊ. मी उन्मत्त कात खाल्ला असता तर पौर्णिमेच्या दिवशी देवीसमोर नरबली दिला असता. नरबली शिवाय देवी प्रसन्न होणार नाही." वृश्चिक नायक म्हणाला.

"अरे! नरबली देण्याची गोष्ट पुढे पाहून घेऊ. प्रथम दरीत तर उतरू या." शिखी म्हणाला.

सर्व डोंगर माथ्यावरून दरीत उतरू लागले. वृश्चिक नायक सर्वांच्या पुढे वाट दाखवायला चालू लागला. त्याने सांगितल्या-प्रमाणे ती दरी खरोखरच भयंकर होती. त्या दरीत अधिकांश झाडे वडाची होती. ती दूरवर पसरलेली होती व त्यांच्या पारंब्या खाली जमिनीपर्यंत लोंबत होत्या. त्यांच्या खाली हत्ती फिरत होते. दुरून सिंहांची गर्जना ऐकू येत होती. झाडांच्या फांद्याना जागोजागी अजगर लोंबत असलेले आणि त्यांच्या बुंद्धांवर मोठमोठे विंचू चढत उतरत असलेले दिसत होते.

शिखीमुख व त्याचे साथी आपापली हत्यारे सज्ज करून हळूहळू उतरत होते.

ज्या जागी नांगसोमने उडी टाकली होती त्या बाजूला वृश्चिक नायक झपाझप पावले टाकीत जात होता. त्या बाजूला वृक्षवेली दाट होत्या.

वृश्चिक नायक वर मान करून फांद्यांकडे पहात थोडे अंतर चालून गेल्यावर एकदम एका जागी थांबला आणि पाठीमागून येणाऱ्या शिखीमुखला म्हणाला–"धनी! नांगसोमने उडी मारली होती त्या जागी आपण येऊन पोचलो आहो. वर झाडावर पहा, कोणीतरी तेथे दिसतो आहे. पण तेथवर जाण्यात धोका आहे. कारण त्या झाडाखाली हत्तींचा कळप आहे."

शिखी व विक्रमने त्या बाजूला पाहिले. त्यांना सुद्धां झाडावर एक मनुष्याकृती दिसली. वृश्चिक नायक शिखीला म्हणाला– "मालक! प्रथम तो नांगसोमच आहे का याची खात्री करून घेऊ या. नंतर हत्तीच्या कळपाला पळवून लावण्याचा विचार करू या. नाहीतर ते एखादे अस्वल सुद्धा असू शकेल."

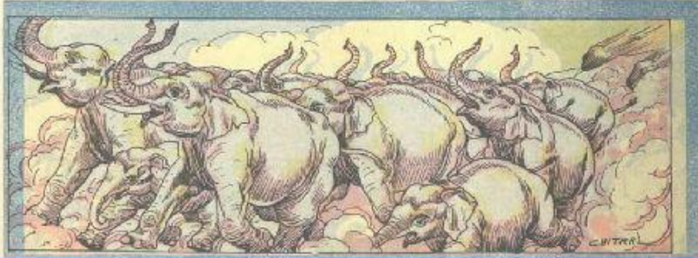
शिखीमुख व विक्रम ती आकृति माणसाची वाटते, मग अस्वल कसे असेल, या विचारात असता, कुत्रा भुंकू लागला. म्हणून दोघांनी जास्त न्याहाळून पाहिले तेव्हां तो नांगसोमच असला पाहिजे, असे त्यांना वाटले.

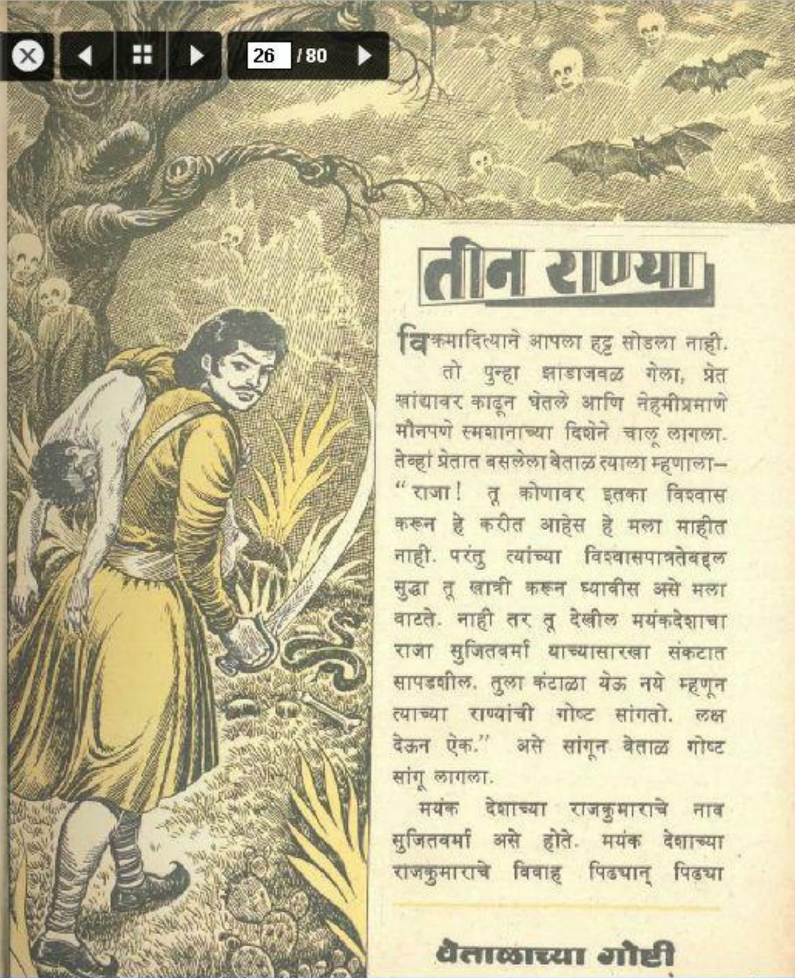
"विक्रम! पहिल्याने तो हत्तींचा कळप तेथून गेला पाहिजे! नंतर आपल्या पैकी कोणीतरी झाडावर चढून नांगसोमला उचलून खाली घेऊन येऊ." शिखी म्हणाला.

त्याच वेळी दोन हत्ती त्यांच्या अंगावर धावून आले. तेव्हां वृश्चिक नायक म्हणाला– "तुम्ही सर्व त्या खडकाआड जाऊन लपून बसा. तेथून खडक ढकलून हत्तींना पळवून लावता येईल."

वृश्चिक नायकाच्या सूचनेप्रमाणे सर्व खडकाआड जाऊन उभे राहले. हत्ती जोर-जोराने कान फडफडवीत सोंडा जोरजोराने हलवीत त्यांच्या अंगावर धावून आले, पण दोन खडकांमधून त्यांना आत शिरता येईना तेव्हां परत जाऊ लागले. त्याच वेळी शिखीच्या साथीदारांनी खडक हलवून हत्तीवर ढकलला. सर्व हत्ती ओरडत दूर पळून गेले.

हत्ती निघून गेल्यावर सर्वजण त्या झाडाखाली आले. वृश्चिक नायकाच्या आज्ञेने त्याचा एक अनुयायी झाडावर चढण्यासाठी पुढे सरसावला. तेव्हां जांगला हातातली काठी फेकून देऊन माकडासारखा झपझप झाडावर चढू लागला. (चालू)

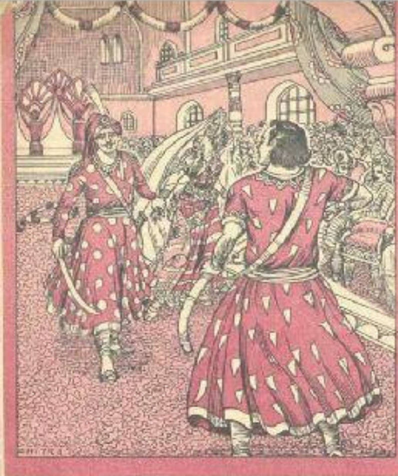

तीन राण्या

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो पुन्हा झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मौनपणे स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला– "राजा! तू कोणावर इतका विश्वास करून हे करीत आहेस हे मला माहीत नाही. परंतु त्यांच्या विश्वासपात्रतेबद्दल सुद्धा तू खात्री करून घ्यावीस असे मला वाटते. नाही तर तू देखील मयंकदेशाचा राजा सुजितवर्मा याच्यासारखा संकटात सापडशील. तुला कंटाळा येऊ नये म्हणून त्याच्या राण्यांची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

मयंक देशाच्या राजकुमाराचे नाव सुजितवर्मा असे होते. मयंक देशाच्या राजकुमाराचे विवाह पिढयान् पिढ्या

प्रथगा नावाच्या देशाच्या राजकन्यांशी होत आले होते व त्याच त्या देशाच्या पट्टराण्या होत आल्या होत्या. म्हणून प्रथगाची राजकन्या सौदामिनी ही वयात आल्यावर तिचा विवाह सुजितवर्माबरोबर झाला. त्या वेळी त्याचे वय अवघे चवदा वर्षांचे होते. सौदामिनी वयाने त्याच्याहून थोडी मोठी होती.

सुजितवर्मा पंचवीसाव्या वर्षी गादीवर बसला तेव्हां सौदामिनीसुद्धां त्याच्याबरोबर गादीवर बसली व पट्टराणी झाली. सुजितवर्मा गादीवर बसल्यानंतर काही दिवसांनी विदर्भची राजकुमारी सौम्यलतेचे स्वयंवर झाले. त्या स्वयंवराच्या वेळी अनेक राजकुमारांबरोबर सुजितवर्म्याने पण भाग घेतला.

स्वयंवराच्या मांडवात पाऊल टाकताच सौम्यलतेला पाहून सुजितवर्मा तिच्या रूपावर भाळला. परंतु सौम्यलता वरमाळा घेऊन एकेक राजकुमारांना पहात सुजितवर्म्याजवळ आली व त्यालासुद्धा वरमाळा घातल्याशिवाय पुढे गेली. त्याचे कारण तिचे दुसऱ्याच एका राजकुमारावर प्रेम होते आणि त्याच्या गळ्यात वरमाळा घालायचा विचार तिने केला होता.

परंतु सुजितवर्म्याला सौम्यलतेने त्याला वरमाळा घातली नाही याबद्दल अपमान वाटला. त्याने तिचा हात घट्ट धरला आणि म्हणाला–"मी या राजकन्येला धरून घेऊन जात आहे. कोणाला माझ्याशी त्याबद्दल द्वंद्व करावयाचे असेल तर त्याने यावे." त्याने आव्हानच केले.

सुजितवर्म्याशी युद्धाला कोणी तयार झाला नाही. परंतु तिचा प्रेमी तरुण तलवार उपसून म्हणाला–"राजकुमारीच्या मानरक्षणासाठी मी तयार आहे. माझ्या मदतीला कोणी यायला तयार असेल तर त्याने यावे."

परंतु त्या तरुणाच्या मदतीला कोणी धावला नाही. तो एकटा सुजितवर्म्याशी द्वंद्वयुद्ध करीत असता मरण पावला. त्यानंतर सुजितवर्मा सौम्यलतेला घेऊन आपल्या राजधानीत परतला आणि तिच्याशी विवाह करून तिलादेखील आपली राणी करून घेतले.

ही गोष्ट घडल्यानंतर काही वर्षांनी सुजितवर्मा शिकारीसाठी जंगलात गेला होता. त्याला एका सरोवरात स्नान करीत असता एक रानटी जातीची तरुण स्त्री दिसली. तिच्या रूपावर मुग्ध होऊन त्याने तिचा हात धरला. आपल्या जातीच्या एका मुलीचा मानभंग झालेला त्या रानटी जातीच्या लोकांना खपला नाही. शेकडो तरुण लोक धावले आणि त्यांनी राजाला घेरले. राजाचे सैनिक कमी होते म्हणून काही करू शकले नाहीत.

सुजितवर्म्याने त्या जंगली जातीच्या कन्येशी विवाह करून घेऊन तिला पण आपली राणी करून घेतले. जंगली तरुणांनी मोठ्या औदार्याने राजाची मित्रता मान्य केली.

सुजितवर्मा आपल्या तीनही राण्याबरोबर सुखाने राहू लागला. एक दिवशी त्याच्याकडे एक सिद्धयोगी आला.

जेवणाच्या वेळी तिन्ही राण्या वाढायला आल्या. परंतु त्या योग्याने राण्यांच्या हातचे जेवण नाकारले आणि नोकरांनी वाढले तेव्हांच जेवला. जेवण झाल्यावर एकांतात राजाने विचारले–"योगीराज! मीच राण्यांना जेवण वाढावयास सांगितले होते. परंतु आपण ते कां नाकारले?"

योगी म्हणाला–"राजा! तुझ्या राण्यांचा स्वभाव कदाचित तुझ्यापेक्षा मलाच जास्त माहीत आहे असे दिसते. एका राणीवर तर विश्वास करणेच चूक!"

ते ऐकून राजा चकितच झाला. तिघी राजाशी प्रेमाने वागत. तिघी राण्या

परस्परांशी सवतीमत्सरदेखील करीत नसत. म्हणून राजा म्हणाला–"योगिराज! मला हे विचित्रच वाटते. माझ्या तिन्ही राण्यात अविश्वसनीय राणी कोणती?"

"राजा! याचे उत्तर देणे मला रास्त वाटत नाही. परंतु एवढे मात्र सांगू शकतो की तिघींपैकी एक त्यागण्यायोग्य आहे. तूच ती राणी कोण हे ओळखून तिचा त्याग कर." योगी म्हणाला.

"मला एकीवरदेखील शंका करायला जागा दिसत नाही. आपणच विश्वास करण्यायोग्य कोण आहे हे सांगण्याची कृपा करावी." राजा म्हणाला.

"राजा! हे सिद्ध करणे तेवढे कठीण नाही. मी सांगतो ते कर." योग्याने राजाला एक उपाय सांगितला.

थोड्याच वेळात राजवाड्यात बातमी पसरली की राजा एकाएकी पोटशूलाने आजारी पडला आहे. लवकर औषध पाणी केले नाही तर महाराज वांचणे कठीण.

सर्वांनी योगिराजांकडे जाऊन विचारले–"योगिराज! या आजारला काही इलाज नाही का?"

"राजाच्या राण्यांनी आपले चरण धुवून ते पाणी राजाकडे प्यायला पाठवावे. ते प्याल्याने राजाची तब्येत सुधारेल." योगिराजांनी इलाज सांगितला.

लगेच एक दासी तीन सुवर्ण कलश घेऊन तिघां राणींच्या महालात गेली. ती परत आली तेव्हां दोनच कलश तिच्या हातात होते. म्हणाली–"महाराज! थोरल्या राणी सरकारांनी पाय धुवून पाणी द्यायला नकार दिला आहे."

राजाने दासीला पाठवून देऊन योगिराजाला विचारले–"योगिराज! तरमग आमच्या पट्टराणीच का अविश्वसनीय म्हणावयाच्या? तिने आपल्या पायाचे पाणी देण्यास नकार कां बरे दिला? मी या आजारात मेलो तर तिला त्याची फिकीर नाही असेच म्हणावयाचे का?"

"राजा! अशी घाई करु नकोस. दोन कुत्री घेऊन यायला सांग." योगी म्हणाला. दोन्ही तांब्यातले पाणी दोन ताटात ओतून कुत्र्यांना प्यायला दिले. त्यांच्या पैकी एक कुत्रे पाणी पिऊन थोड्याच वेळात तडफडून मेले."

"राजा! कळले का ह्या त्यांब्यातले पाणी पाठविणारी राणी परित्यागयोग्य आहे. तिच्यामुळे तुझ्या जिवाला सतत धोका आहे." योगीराज म्हणाले.

राजाने पुष्कळ विचार करून ते पाणी पाठवणारी दुसरी राणी होती हे ओळखले. म्हणून त्याने आपल्या दुसऱ्या राणीला सोडून दिले आणि आपल्या दोघां राणीं-बरोबर आनंदाने पुढील आयुष्य घालविले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला–"राजा! माझ्या मनात एक दोन शंका आहेत. राजाला मोठ्या राणीवर संशय आला तेव्हां त्या योग्याने ती शंका चुकीची असल्याचे कां सांगितले? तिने आपले पाय धुवून ते पाणी राजाकडे कां नाही पाठविले? दुसऱ्या राणीने पाय धुतलेल्या पाण्यात विष मिळविले आहे हे राजाला कसे कळले?

उत्तर माहीत असून या शंकाचे समाधान तू सांगितले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील."

तेव्हां विक्रमार्क म्हणाला–"मोठ्या राणीने पाय धुतलेले पाणी पाठविलेच नाही ती निर्दोष होती हेच ठरते. याशिवाय राजा आपल्या आजारानेच मेला असता तरी तिने पाठविलेल्या पाण्यामुळेच तो मेला असा आरोप तिच्यावर विनाकारण लागला असता. आपल्या पायाचे पाणी प्याल्याने राजाचा आजार बरा होईल असे फक्त सर्वात धाकट्या राणीलाच वाटले. कारण ती रानटी जातीची होती. अशा गोष्टीवर तिचा विश्वास बसणे शक्य होते. मधल्या राणीचा असल्या अंधविश्वासांवर विश्वास नव्हता. परंतु राजाला ठार करायला एक साधन सहजी मिळाले असे तिला वाटले. तिने विष घालून दिलेले पाणी पिऊन राजा मेला असता तर राजा आजारानेच मेला असे लोकांना वाटले असते व ती निर्दोषच ठरली असती. विष कालविले असल्याची गोष्ट कोणा वैद्याने ओळखून सांगितली असती तर ते अमुक राणीने पाठविलेले पाणी होते हे तो सांगू शकला नसता. दोघा राण्यां पैकी मधलीनेच ते पाणी पाठविले हे राजाला सहजी कळले. कारण तिसरी एका रानटी कुळात जन्मलेली होती व राजाबरोबर विवाह झाल्यामुळे तिला समाजात मानाचे फार मोठे स्थान मिळाले होते तेव्हां ती असले घृणित काम करणे शक्यच नव्हते. मधल्या राणीला तिच्या प्रियकराशी तिचा विवाह न होऊ शकल्याबद्दल राजावर राग होता. तेव्हां सुडाच्या भावनेने तिने हे काम केले असल्यास नवल नाही."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेताबरोबर अदृश्य झाला व झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

कुरूप राजकुमारी

एका गावी एक शेतकरी रहात असे. त्याला तीन मुलगे होते. ते वयात आले तेव्हां शेतकऱ्याने त्यांना जवळ बोलावून सांगितले, मुलांनो! तुम्ही तिघे निरनिराळे देशाटनाला जा. पैसे मिळवा, आणि स्वतःच्या ऐपती-प्रमाणे व आवडीप्रमाणे लग्न करून घ्या.

बापाचा उपदेश ऐकून मोठा मुलगा सर्वात प्रथम देशाटनाला निघाला. बापाने वाटखर्चा-साठी त्याला थोडे पैसे दिले. मोठा मुलगा देशाटन करीत फिरू लागला. वाटेत त्याला एक मनुष्य भेटला. त्याने त्याला खेळायला बोलाविले. तो एक जुगारी होता. मोठ्या मुलाला वाटले की जुगार खेळण्यात सहजी पुष्कळ पैसे मिळतील. खूप पैसे मिळाल्यावर एखाद्या सुंदर मुलीशी लग्नपण होईल.

परंतु जुगारीत तो बापाकडून प्रवासा-साठी म्हणून आणलेले पैसे घालवून बसला. अगदी रिकाम्या हाताने त्याला पुढला प्रवास करावा लागला. दुपारी तो एका तलावाच्या काठी आईने दिलेली मीठभाकर खायला बसला. त्याने खायला म्हणून आपले गाठोडे उघडले आणि इतक्यात एक बाई समोर आली व म्हणाली– "मला सुद्धां थोडे खायला देता का?"

ती बाई दिसायला कुरूप होती. तरी मोठा मुलगा म्हणाला–"ये बस! देतो, माझ्याजवळ असेल ते."

दोघे खायला बसले तेव्हां त्या बाईने विचारले–"कोण तुम्ही, कोठे निघालात आणि कोणत्या कामासाठी?"

"मी एका श्रीमंताच्या मुलीशी लग्न करण्याच्या हेतूने जात आहे, तसे दुसरे काम मला नाही." मोठा मुलगा म्हणाला.

"तू माझ्याशी लग्नाला तयार आहेस का? मी एक राजकन्या आहे." ती स्त्री म्हणाली.

मोठा मुलगा तिच्याकडे पाहून तोंड फिरवून बसला व म्हणाला–"तुझ्याशी? कोणत्या देशाची राजकन्या आहेस तू? मी सुस्वरूप श्रीमंत मुलीशी लग्न करणार आहे. आहे का तुझ्या पाहण्यात अशी एखादी मुलगी?"

त्या कुरूप स्त्रीने बोटाने एक दिशा दाखविली व म्हणाली–"तू सरळ या दिशेने जा. सूर्यास्ताच्या सुमारास तूला एक जुनाट किल्ला दिसेल. त्याचे दरवाजे बंद असतील. बाहेर एक घंटा लोंबत असलेली दिसेल. तू ती घंटा वाजविलीस तर दरवाजा उघडेल. त्या किल्लयात अप्सरेसारख्या सुंदर दोन राजकन्या आहेत. त्यांच्यापैकी एकीशी लग्न करून घे.

मोठा मुलगा लगेच निघाला. संध्याकाळच्या सुमारास तो त्या ओसाड जुनाट किल्लयाजवळ येऊन पोचला. त्याने घंटा वाजवल्याबरोबर दरवाजा उघडला.

मोठा मुलगा आत गेला. त्याला आत कोणी मनुष्य दिसला नाही. कित्येक दगडाच्या मूर्ती मात्र दिसल्या. त्या मूर्ती पुरुषांच्या व बायकांच्या होत्या. त्याने विचार केला की या मूर्ती घडवणारा कोणी मोठा कारागीर असणार. तो ध्यान देऊन मूर्ती पहात होता तेव्हां त्याला पाठीमागून कोणीतरी हाक मारली आणि विचारले– "कोण रे तू? काय पाहिजे तुला?"

मोठ्या मुलाने दचकून मागे पाहिले. समोर एक कुरूप म्हातारी होती. तिच्या हातात एक काठी होती.

"मी लग्न करण्यासाठी सुंदर मुलींच्या शोधार्थ आलो आहे. येथे सुंदर मुली आहेत असे ऐकून आलो आहे." मोठा मुलगा म्हणाला.

"मी तुझ्या लग्नाची व्यवस्था करून देईन, पण मी विचारते त्या प्रश्नांची प्रथम उत्तरे दे." ती म्हातारी म्हणाली.

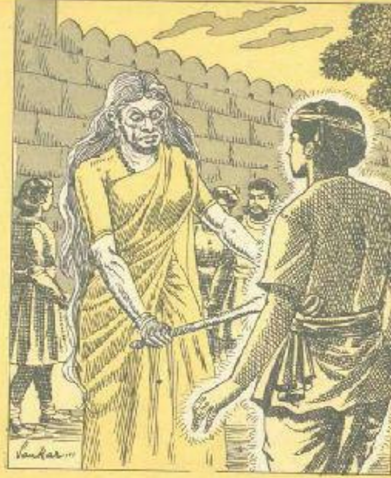
समुद्राहून खोल वस्तू कोणती? कांट्याहून तीक्ष्ण बोचणारी वस्तू कोणती? भुकेहून जास्त मूल्यवान वस्तू कोणती?" म्हातारीने विचारले.

मोठा मुलगा त्या प्रश्नांची उत्तरे देऊ शकला नाही. म्हातारीने आपल्या काठीचे टोक त्याच्या अंगाला लावले मात्र, तो लगेच दगडाची मूर्त होऊन जागच्या जागी उभा राहूला.

मोठा मुलगा परत न आलेला पाहून त्याचा धाकटा भाऊ प्रवासाला निघाला. त्याची सुद्धा त्या जुगाऱ्याशी भेट झाली. त्याने दुसऱ्या मुलाला खेळायला बोलाविले. "मला जुगार खेळताच येत नाही, पाहिजे तर माझ्याजवळचे अर्धे पैसे मी देऊन टाकतो." दुसरा म्हणाला.

जुगाऱ्याने दुसऱ्या मुलाकडून अर्धे पैसे घेतले व म्हणाला–"तू जिंकलास. भुकेहून जास्त किमतीची वस्तू आशीर्वाद आहे. ही गोष्ट विसरू नकोस." असे सांगून तो निघून गेला.

दुपारच्या सुमारास दुसरा मुलगा त्या तलावाच्या काठी खायला बसला. ती कुरूप स्त्री नेमकी त्या वेळी आली आणि

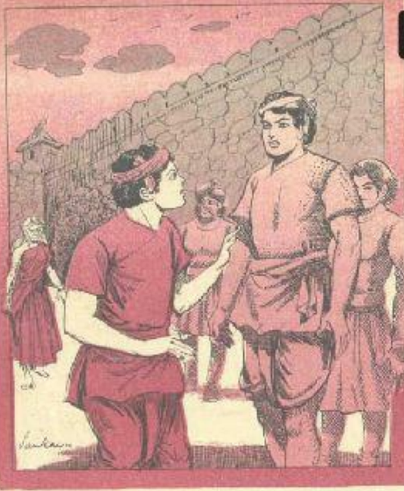
"काही खायला देतोस का?" तिने त्याला विचारले.

"पाहिजे तर खा!" दुसरा मुलगा म्हणाला.

त्या बाईने दुसऱ्या मुलाला तेच प्रश्न विचारले जे तिने पहिल्याला विचारले होते.

"मी पैसे मिळवायला व एका सुंदर स्त्रीशी विवाह करायला जात आहे." दुसरा म्हणाला.

"मी एक राजकुमारी आहे. माझ्याशी लग्न करतोस का?" त्या कुरूप स्त्रीने विचारले.

"तू राजकुमारी असलीस म्हणून काय झाले? तुझ्यासारख्या कुरूप स्त्रीशी कोण लग्न करील?" तो म्हणाला.

"तर मग मी तुला अप्सरांसारखे सौंदर्य असलेल्या मुली एका जागी राहतात ती जागा सांगते." ती स्त्री म्हणाली आणि तिने त्या जुन्या ओसाड किल्ल्याची गोष्ट त्याला सांगितली.

दुसरा मुलगा त्या किल्ल्याजवळ गेला. घंटा वाजवल्याबरोबर दार उघडले गेले. त्याने आत पाऊल टाकल्याबरोबर त्याला दगडाच्या सुंदर मूर्ती आणि त्यात त्याच्या भावाची मूर्त दिसली. तो थक्क होऊन तिकडे पहात राहला.

त्याच वेळी जादुगारिणीने येऊन अनेक प्रश्न विचारले. त्याला भुकेहून जास्त मूल्यवान वस्तू कोणती या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असल्यासारखे वाटले. परंतु एकामागून एक विचित्र घडत गेलेल्या गोष्टी पाहून उत्तर आठवले नाही. जादुगारीण आपली काठी घेऊन जवळ आली. तेव्हां तो तेथून पळाला. परंतु त्याच्या दुर्दैवाने जादूगारणीच्या काठीचे टोक त्याला लागलेच आणि तो दगडाची एक मूर्त होऊन गेला.

दुसरा भाऊ पण परत नं आलेला पाहून तिसरा भाऊ प्रवासाला निघाला.

त्याची भेट पण त्या जुगाऱ्याशी झाली व त्याने त्यालादेखील खेळायला बोलाविले.

"हे पहा मी पुष्कळ पैसे मिळविण्यासाठी घराबाहेर पडलो आहे. माझ्याजवळ जे चार पैसे आहेत त्यांच्यावर तुझा डोळा आहे. तेव्हां तू हे सर्व पैसे घे आणि सुखी हो." असे सांगून तिसऱ्याने आपल्या पैशांची पिशवी त्या जुगाऱ्याला दिली.

जुगारी त्याला म्हणाला–"मित्रा! तूच जिंकलास, मी हारलो. पण लक्षात ठेव, भुकेहून जास्त मूल्यवान वस्तू आशीर्वाद आहे." असे सांगून जुगारी निघून गेला.

तिसरा मुलगा दुपारपर्यंत तलावाजवळ येऊन पोचला आणि खाण्यासाठी त्याने गाठोडे सोडले. कोठून तरी ती कुरूप स्त्री जवळ आली व तिने विचारले–"मला फार भूख लागली आहे, काही खायला देतोस का?"

"खा! कारण भूक काट्याहून जास्त बोचते माणसाला." तिसरा म्हणाला.

त्यानंतर त्या स्त्रीने तिसऱ्या मुलालापण, दोघांना पूर्वी विचारलेले प्रश्न विचारले.

"माझ्या वडिलांनी आम्हां तिघां भावंडांना स्वतःच्या पायावर उभे राहून पैसे मिळवायला व स्वेच्छेने लग्न करून घरी यायला पाठविले आहे. माझे भाऊ आतांपर्यंत आपल्या त्या प्रयत्नात यशस्वी झाले असतील." तिसरा म्हणाला.

"माझ्याशी कां नाही लग्न करून घेत? मी एक राजकन्या आहे." ती कुरूप स्त्री म्हणाली.

"एक राजकुमारी स्वतःच माझ्यासारख्याशी लग्न करण्याची इच्छा करीत असेल तर मी तरी नकार कसा काय देऊ? तू मला आपल्या घरी घेऊन चल. मी तुझ्या घरच्या वडील धाऱ्यांना ती गोष्ट विचारतो." तिसरा म्हणाला.

चांदीचे अंडे

एका लहानशा राज्याचा एक राजा होता. त्याला एक सुंदर मुलगी होती. तिचे नाव प्रमदा असे होते. ती नेहमी काहीतरी विचित्र विचित्र गोष्टीचा विचार करी तिला नेहमी विचित्र स्वप्ने पडत. प्रमदा वयात आली तेव्हां राजा व राणी तिचा विवाह करून देण्याच्या काळजीत पडले.

"ही मुलगी तरी विचित्रच आहे. नेहमी काल्पनिक जगात हिंडत असते. अगदी भोळी भाबडी आहे. हिला कसा नवरा मिळतो, न जाणे." प्रमदेचे आईवडील याच काळजीत असत. याच सुमारास प्रमदाला एक विचित्र स्वप्न पडले. तसे विचित्र स्वप्न तिने त्यापूर्वी कधी पाहिले नव्हते.

स्वप्न पहात असता प्रमदा एका विचित्र लोकात होती. तेथील वृक्षलता सोन्याच्या होत्या. त्यांना लागणारी फळे माणिक्याची व नील मण्याची होती. तेथे नेहमी मोर नाचत. त्यांच्या पिसात चित्र विचित्र रंगाचा बहुमूल्य रत्ने होती. चंदनाच्या फळ्यांच्या रस्त्यावर फिरत असता प्रमदाला किती आनंद होत होता.

त्याच वेळी आणखी एक गोष्ट घडली. कोठून तरी एक सोन्याचे बदक उडत आले आणि प्रमदाच्या जवळपासच उतरले. एक तरुण त्या बदकाजवळ आला. लगेच ते बदक उडून गेले. बदक उतरले होते तेथे एक अंडे पडले होते. तो तरुण मुलगा अंडे उचलून घेऊन आला. प्रमदाच्या हातात ते अंडे देऊन तो तरुण मुलगा निघून गेला. प्रमदाने ते अंडे पाहिले, ते चांदीचे अंडे होते.

दुसऱ्या दिवशी प्रमदाने स्वप्नात पाहिले ते सर्व वर्णन करून सांगितले आणि म्हणाली–"ते अंडे सामान्य अंडे नव्हते. ते स्वप्नदेखील कल्पित स्वप्न नव्हते. मला स्वप्नात जो प्रदेश दिसला तो अवश्य कोठे तरी आहे. स्वप्नात भेटून ज्याने मला ते अंडे दिले तोच माझा पती होणार." असे सांगून तिने प्रतिज्ञा केली की चांदीचे अंडे देणारा तरुण सोडून ती इतर कोणाशी लग्न करणार नाही.

प्रमदेचे आईवडील तिला तिच्या प्रेमामुळे तिला रागावले नाहीत. ते तिला म्हणाले– "बाळ! स्वप्नात तुला दिसला तो मुलगा कसा काय होता हे तरी सांगशील. आम्ही त्याच्याशीच तुझे लग्न करून देऊ."

"मला ठीक ठीक आठवत नाही. पण मला चांदीचे अंडे आणून दिले तर मी त्याला ओळखीन." प्रमदा म्हणाली.

तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा असणाऱ्या राजकुमारांना प्रमदेच्या प्रतिज्ञेची गोष्ट कळली तेव्हां त्यांनी तिच्याशी लग्न करण्याचा विचारच आपल्या मनातून काढून टाकला. काहीजण चांदीचे अंडे देणाऱ्या बदकांचा शोध करू लागले.

प्रमदाशी विवाह करण्याची इच्छा असणारा विजय नावाचा एक तरुण राजकुमार होता. त्याला प्रमदाच्या स्वप्नाची गोष्ट कळली तेव्हां त्याने आपल्या दरबारी जादुगाराला बोलावून विचारले–"काय हो! मला बदकाचे चांदीचे अंडे पाहिजे. ते कसे काय मिळेल ते सांगा!"

ए. सी. सरकार, जादुगार

चांदीचे अंडे

एका लहानशा राज्याचा एक राजा होता. त्याला एक सुंदर मुलगी होती. तिचे नाव प्रमदा असे होते. ती नेहमी काहीतरी विचित्र विचित्र गोष्टीचा विचार करी तिला नेहमी विचित्र स्वप्ने पडत. प्रमदा वयात आली तेव्हां राजा व राणी तिचा विवाह करून देण्याच्या काळजीत पडले.

"ही मुलगी तरी विचित्रच आहे. नेहमी काल्पनिक जगात हिंडत असते. अगदी भोळी भाबडी आहे. हिला कसा नवरा मिळतो, न जाणे." प्रमदेचे आईवडील याच काळजीत असत. याच सुमारास प्रमदाला एक विचित्र स्वप्न पडले. तसे विचित्र स्वप्न तिने त्यापूर्वी कधी पाहिले नव्हते.

स्वप्न पहात असता प्रमदा एका विचित्र लोकात होती. तेथील वृक्षलता सोन्याच्या होत्या. त्यांना लागणारी फळे माणिक्याची व नील मण्याची होती. तेथे नेहमी मोर नाचत. त्यांच्या पिसात चित्र विचित्र रंगाचा बहुमूल्य रत्ने होती. चंदनाच्या फळ्यांच्या रस्त्यावर फिरत असता प्रमदाला किती आनंद होत होता.

त्याच वेळी आणखी एक गोष्ट घडली. कोठून तरी एक सोन्याचे बदक उडत आले आणि प्रमदाच्या जवळपासच उतरले. एक तरुण त्या बदकाजवळ आला. लगेच ते बदक उडून गेले. बदक उतरले होते तेथे एक अंडे पडले होते. तो तरुण मुलगा अंडे उचलून घेऊन आला. प्रमदाच्या हातात ते अंडे देऊन तो तरुण मुलगा निघून गेला. प्रमदाने ते अंडे पाहिले, ते चांदीचे अंडे होते.

दुसऱ्या दिवशी प्रमदाने स्वप्नात पाहिले ते सर्व वर्णन करून सांगितले आणि म्हणाली–"ते अंडे सामान्य अंडे नव्हते. ते स्वप्नदेखील कल्पित स्वप्न नव्हते. मला स्वप्नात जो प्रदेश दिसला तो अवश्य कोठे तरी आहे. स्वप्नात भेटून ज्याने मला ते अंडे दिले तोच माझा पती होणार." असे सांगून तिने प्रतिज्ञा केली की चांदीचे अंडे देणारा तरुण सोडून ती इतर कोणाशी लग्न करणार नाही.

प्रमदेचे आईवडील तिला तिच्या प्रेमामुळे तिला रागावले नाहीत. ते तिला म्हणाले– "बाळ! स्वप्नात तुला दिसला तो मुलगा कसा काय होता हे तरी सांगशील. आम्ही त्याच्याशीच तुझे लग्न करून देऊ."

"मला ठीक ठीक आठवत नाही. पण मला चांदीचे अंडे आणून दिले तर मी त्याला ओळखीन." प्रमदा म्हणाली.

तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा असणाऱ्या राजकुमारांना प्रमदेच्या प्रतिज्ञेची गोष्ट कळली तेव्हां त्यांनी तिच्याशी लग्न करण्याचा विचारच आपल्या मनातून काढून टाकला. काहीजण चांदीचे अंडे देणाऱ्या बदकांचा शोध करू लागले.

प्रमदाशी विवाह करण्याची इच्छा असणारा विजय नावाचा एक तरुण राजकुमार होता. त्याला प्रमदाच्या स्वप्नाची गोष्ट कळली तेव्हां त्याने आपल्या दरबारी जादुगाराला बोलावून विचारले–"काय हो! मला बदकाचे चांदीचे अंडे पाहिजे. ते कसे काय मिळेल ते सांगा!"

ए. सी. सरकार, जादूगार

त्या जादुगाराने जादूवर लिहिलेले अनेक ग्रंथ उलटून पाहिले आणि एक उपाय शोधून काढला. तो एक सामान्य बदकाचे अंडे घेऊन विजयच्या बरोबर आपल्या प्रयोगशाळेत आला. अंडे स्वच्छ पुसून काढले. ते वाळवून तेलाच्या दिव्याच्या वातीवरची काजळी त्याच्यावर चढवली. त्याने ते अंडे चिमट्यात ज्योतीवर धरून ते उलट सुलट छान फिरविले तेव्हां अंडे छान काळे झाले. त्यानंतर एका काचेच्या भांड्यात पाणी घालून चिमट्यातच धरून ते अंडे पाण्यात बुडविले काही वेळाने ते अंडे चांदीच्या अंड्यासारखे चमकू लागले.

"राजकुमार! हे अंडे नेऊन राजकुमारीला द्या. तिला एवढे मात्र सांगून ठेवा की ह्या अंड्याला हात लावला किंवा हे पाण्यातून बाहेर काढले तर याचे महत्व नाहीसे होते. नंतर त्या राजकन्येशी विवाह करून सपत्नीक घरी परत या." असे सांगून त्याने विजयला पाठवून दिले.

बदकाचे चांदीचे अंडे पाहून प्रमदा देहभान विसरून गेली. ती पाण्यातून अंडे बाहेर काढू लागली. तेव्हां विजय तिला अडवून म्हणाला–"हे अंडे या जगातले नाही. आपण याला हात लावला किंवा पाण्यातून बाहेर काढले तर त्याचा प्रभाव नाहीसा होईल."

राजकुमारी त्या राजकुमाराला म्हणाली– "बरोबर! मी तुम्हांलाच स्वप्नात पाहिले होते."

प्रमदेच्या आईवडिलांना परमानंद झाला. त्यांनी विजय बरोबर प्रमदाचा विवाह करून दिला. विवाह झाल्यानंतर विजयने आपल्या बायकोला ती युक्ती सांगितली. प्रमदाने त्याला त्याच्या हुशारीबद्दल क्षमा केली.

विजयने जी युक्ती केली होती .ती आपल्याला सुद्धा करतां येईल.

धूर्त म्हातारी

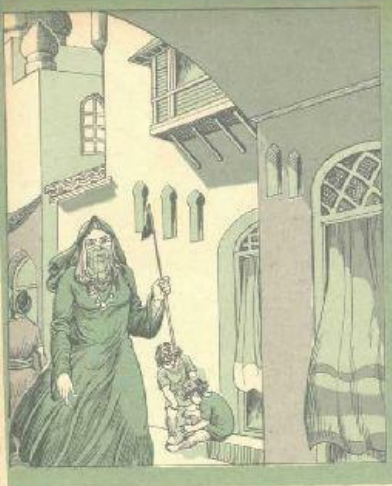
हारूनूल रशीद जेव्हां बगदादचे खलीफा होते तेव्हां एका गावाहून दुसऱ्या गावाला टपालाची नेआण कबूतर करीत. टपाल खात्याची व्यवस्था करण्यासाठी खलीफांनी एका योग्य व्यक्तीला व्यवस्थापक नेमले होते. त्याला एक हजार दीनार पगार देण्यात येत असे.

काही वर्षे काम केल्यावर तो अधिकारी मरण पावला. तेव्हांपासून कबूतरांकरवी होणारी टपालाची व्यवस्था पण बंद पडली. टपालाची व्यवस्था करण्यासाठी जी कबूतरे, शिकारी कुत्री आणि नीग्रो गुलाम नेमलेले होते ते सर्व खलीफांकडे परत आले.

कबूतरांचे टपाल पाहणाऱ्या अधिकाऱ्याच्या बायकोचे नाव दिलैला होते व मुलीचे जीनाब असे होते. पती वारल्यावर दिलैलाने खलीफांच्या दरबारात विनंती केली की कबूतरांकरवी टपालाची व्यवस्था करण्याचे काम तिला द्यावे. आणि तिच्या पतीला जो पगार देण्यात येत होता तो तिला देण्यात यावा. परंतु खलीफांनी तिचा अर्ज नामंजूर केला. कारण दिलैला ते काम करू शकेल की नाही, या गोष्टीवर खलीफांना शंका होती.

ही गोष्ट घडल्यानंतर खलीफांनी दोन कुप्रसिद्ध दरोडेखोरांना कोतवालाच्या पदावर नेमले. एकाचे नाव अहमद व दुसऱ्याचे हसन होते. खलीफांनी त्या दोघां दरोडेखोरांना पकडण्याचा पुष्कळ प्रयत्न केला होता, परंतु त्यांना कोणी पकडू शकले नाहीत. तेव्हां खलीफांनी त्यांनाच कोतवालाच्या पदावर नेमले म्हणजे निदान त्यांच्याकरवी तरी इतर दरोडेखोरांचा बंदोबस्त चांगला करता येईल.

खलीफांनी दिलैलाची विनंती नामंजूर करून दोघां दरोडेखोरांना मोठ्या पदांवर

नेमले म्हणून तिला राग आला. ती आपली मुलगी जीनाब हिला म्हणाली–"या देशात चोर आणि लुटेऱ्यांना मोठमोठ्या पदांवर नेमत आहेत आणि आम्हीच नालायक ठरलो का? हा अहमद आणि हसन माझ्या-समोर किती टिकतात हे पाहते."

दिलैला वयाने चाळीशी उलटलेली हुशार व चलाख बाई होती. जीनाबसुद्धा आईहून कोणत्याही बाबतीत कमी नव्हती.

दिलैलाने एक दिवशी आपल्या गळ्यात जपमाळा घातल्या व तोंडावर बुरखा घालून आणि हातात सुफी लोकांचा झेंडा घेऊन सुफी फकीरांच्या वेषात घराबाहेर पडली.

मुस्तफा नावाचा एक मनुष्य बगदादचा एक मोठा अधिकारी होता. तो खलीफांच्या अंगरक्षकांचा प्रमुख होता. त्याला फार मोठा पगार मिळत असे. त्याची बायको फार सुंदर होती. तिचे नाव खातून होते. मुस्तफाचे बायकोवर स्वतःच्या जिवापलीकडे प्रेम होते. म्हणून त्याला मूलबाळ नव्हते तरी त्याने दुसरे लग्न केले नाही. परंतु त्याला नेहमी इतर दरबाऱ्यांसारखा बरोबर दरबारात नेण्यासारखा स्वतःचा मुलगा नाही या गोष्टीबद्दल दुःख होते.

पतीला मुलगा नसल्याबद्दल फार दुःख असल्याचे खातूनला माहीत होते. तिने मूलबाळ नाही म्हणून पुष्कळ औषधोपचार केले, परंतु काही उपयोग झाला नाही.

दिलैला सुफी फकीराच्या वेषात बगदादच्या गल्लच्यात 'अल्लाह' 'अल्लाह' म्हणत फिरत होती. तिने मुस्तफाच्या घरासमोर बुरखा बाजूला सारून वर पाहिले. महालाच्या खिडकीत सुंदर वस्त्राभूषणे घालून खातून एखाद्या नवरीसारखी उभी होती.

"त्या तरुण स्त्रीच्या अंगावरचे सर्व दागिने लुबाडू शकले नाही तर माझी

हुशारी कोणत्या कामाची?" दिलैलाने मनात विचार केला.

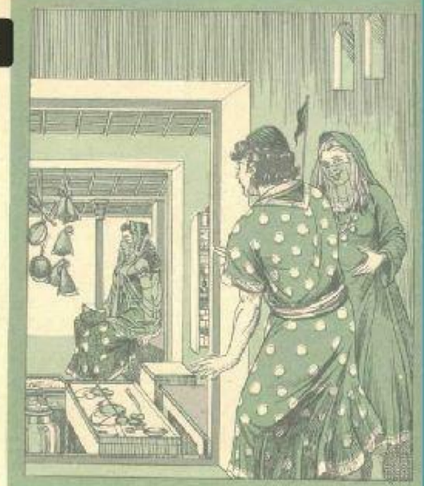
दिलैलाला पाहून खातूनला वाटले की या फकीरणीच्या कृपेने आपल्याला मूल होईल. म्हणून तिने तिला बोलावून आणण्यासाठी एका दासीला पाठविले. दासी त्याप्रमाणे दिलैलाला बोलावून घेऊन आली. खातूनने दिलैलाचे पाय धरून मूल व्हायला काही तरी मंत्रतंत्र करायला सांगितले.

"ते काही मोठेसे काम नाही. या गावात अपत्य देणारा एक फकीर आहे. तू त्याच्या दर्शनाला गेलीस तर तो तुझी इच्छा पुरी व्हायला काही उपाय सांगेल." दिलैला म्हणाली.

खातून मोठ्या दुःखाने म्हणाली–"मी कधी घराचा उंबरठा ओलांडला नाही."

"काही हरकत नाही. तू माझ्याबरोबर चल. मी तुला त्या फकिराकडे घेऊन जाते. नवरा परत यायच्या आत तुला परत येता येईल." दिलैला म्हणाली.

फकिराच्या दर्शनाने तिची इच्छा पुरी होईल, या विचारानेच खातूनला आनंद झाला. तिने निघण्यापूर्वी आणखी चार दागिने घातले आणि दिलैलाबरोबर निघाली.

थोडे अंतर चालून गेल्यावर सिद्दी मोहसिन नावाच्या माणसाचे दुकान आले. सिद्दी मोहसिन एक अविवाहित तरुण होता. त्याला पाहतांच दिलैलाच्या मनात दुसराच एक विचार आला. तिने खातूनला बाहेर ओट्यावर बसायला सांगितले आणि ती दुकानात निघून गेली.

दिलैला मोहसिनला म्हणाली–"काय रे मुला! बाहेर ओट्यावर बसलेल्या बाईला पाहिलेस ना? ती माझी मुलगी आहे. तुझ्यासारख्या हुशार तरुण मुलाबरोबर तिचे लग्न करून द्यावे म्हणते मी. तिच्या बापाने पुष्कळ पैसे मिळवून ठेवले आहेत

तू मागशील तो हुंडा द्यायला मी तयार आहे. याच्यासारखी आणखी दोन दुकाने पाहिजे तर तुला काढता येतील."

मोहसिनला परमानंद झाला. म्हणाला– "मी तयार आहे लग्नाला. केव्हांचा मुहूर्त धरायचा?"

"तू माझ्यावरोबर आलास तर आताच करून देईन लग्न!" दिलैला म्हणाली.

मोहसिन दीनारांची पिशवी खाकेत दाबून घेऊन दिलैलाच्या मागून निघाला. दिलैला खातून आणि मोहसिन दोघांना बरोबर घेऊन पुढे निघाली. वाटेत हज मुहंमद रंगाऱ्याचे दुकान होते.

दिलैलाने खातून व मोहसिन यांना दूर थांबायला सांगितले व दुकानात जाऊन महंमदला म्हणाली–"महंमद? माझे घर पडायला झाले आहे, म्हणून मी त्याची दुरुस्ती करवीत आहे. ते दोघे माझा मुलगा व मुलगी आहेत. आम्हांला रहायला चार पाच दिवसांपुरते तुझ्या ओळखीपैकी कोणाचे घर रिकामे असेल तर रहायला देववतोस का?"

"माझ्या घराचा वरचा मजला रिकामाच आहे. चला, चार पांच दिवस पाहिजें तर तुम्ही त्यात रहा." असे सांगून महंमदने तिला किल्ली दिली.

दिलैला खातून व मोहसिनला घेऊन हज महंमदच्या घरी गेली. खालच्या एका खोलीत मोहसिनला बसायला सांगून ती खातूनला घेऊन वरच्या मजल्यावर गेली आणि खातूनला म्हणाली–"मुली! तो फकीर या घराच्या खालच्या मजल्यावर राहतो आहे. मी त्यांना भेटून येते. तोपर्यंत तू आपले सर्व दागिने काढून सुरक्षित एका फडक्यात बांधून फकिराच्या दर्शनाला तयार होऊन बस. त्यांच्यासमोर नट्टाफट्टा करून जाणे शोभणार नाही." असे तिला समजाऊन सांगून दिलैला खाली उतरून आली. तिला पाहताच मोहसिनने तिला विचारले–"काय हो मग लग्नाच्या गोष्टी काही ठरवून टाकू या का?"

दिलैला रडण्याचे सोंग करून म्हणाली– "अरे! मी तरी काय सांगू? कोणी तरी दुष्ट माणसाने तुझ्या विषयी माझ्या मुलीला खोटे नाटे काही तरी सांगून तिच्या मनात विष कालवले आहे. कोणी तरी तिला सांगितले की तुला कोड झाले आहे. म्हणून तिने तुझ्याशी लग्नाला नकार दिला आहे. तू अंगातला सदरा काढून बस. मी तिची समजूत घालते की प्रत्यक्ष जाऊन पाहून घे, कोड बीड काही आहे का. तू आपला सदरा व ती पिशवी माझ्याजवळ ठेऊन दे. मी संभाळून ठेवते."

मोहसिनला दिलैला म्हणाली ते सर्व खरे वाटले आणि त्याने आपली एक हजार दीनारांची पिशवी आणि सदरा दिलैलाला दिला. दिलैला सदरा व पिशवी घेऊन वरच्या मजल्यावर गेली व खातूनला म्हणाली–"जा खाली, फकीर खालच्या खोलीत तुझी वाट पहात आहेत. तुझे भाग्य समज, ते दर्शन द्यायला तयार झाले. जा, खाली जा. मी तुझ्या दागिन्याचे गाठोडे संभाळून ठेवते आणि तुझ्या पाठोपाठ येते."

खातून खाली उतरून खोलीत निघून गेली. तिच्या पाठोपाठ दोन्ही गाठोडी घेऊन दिलैला खाली उतरून गेली आणि सरळ रस्त्यावर जाऊन कोणत्या तरी गल्लीत अदृश्य झाली. खातून खाली खोलीत जाऊन फकिराची वाट पहात बसली. तेथे तिला फक्त मोहसिन दिसला. त्याने तिला विचारले–"कोणी सांगितले तुला की माझ्या अंगावर कोड आहे? डोळे उघडून पहा आणि खात्री करून घे."

खातूनला ते सर्व विचित्र वाटले. ती घाबरून वरच्या मजल्याकडे धावली.

परंतु तेथे ती सुफी फकीरीण नव्हती की तिचे दागिन्यांचे गाठोडेपण नव्हते.

दिलैलाने दोन्ही गाठोडी एका ओळखीच्या दुकानदाराच्या दुकानात ठेवून दिली आणि परत हज महंमदच्या दुकानात जाऊन त्याला म्हणाली–"तुमचे घर खरोखरच चांगले आहे. मी आपले सामान आणायला घरी जाते. माझी दोन्ही मुले उपाशी आहेत. तुम्ही हे दोन दीनार घ्या आणि मुलांना काही तरी खायला आणून द्या. त्यांच्याबरोबर तुम्ही सुद्धा खाऊन घ्या."

हज महंमदने दिलैलाजवळून दीनार घेऊन आपल्या नोकराला दिले आणि बाहेर जातांना दुकानाकडे लक्ष ठेव असे सांगून निघून गेला.

दिलैला गाठोडी घेऊन रंगाऱ्याच्या दुकानात आली आणि दुकानातल्या नोकराला म्हणाली–"तुझा मालक डबलरोटीवाल्याच्या दुकानात आहे, तुला बोलावले आहे. लवकर जा. तू परत येईपर्यंत मी दुकानात बसते."

नोकर, दिलैला म्हणाली त्यावर विश्वास करून निघून गेला. दिलैलाने तिला हव्या असलेल्या वस्तू दुकानातून घेतल्या. त्याच वेळी दुकानासमोरून एक मुलगा गाढवावर सामान लादून घेऊन जात असलेला दिसला. त्याला थांबवून दिलैला त्याला म्हणाली–"अरे ए मुला! तुला हा दुकानदार माहीत आहे का रे? हा माझा मुलगा आहे. त्याला कर्ज झाले होते. हे सर्व सामान गावकऱ्यांचे आहे. हे त्यांना परत करावयाचे आहे. हे गाढवावर ठेवून जरा मी घरी घेऊन जाऊ का? हे घे दोन दीनार. मी परत येईपर्यंत दुकानात उरलेले सर्व सामान तोडूनफोडून टाक. नाहीतर ते लोक उचलून घेऊन जातील."

तो मुलगा त्याला कबूल झाला.

दिलैला सर्व सामान त्या गाढवावर घालून तेथून निघून गेली.

आईला परत आलेली पाहून जीनाबने विचारले–"आई! काय काय आणले आहेस ग?"

"अग, आणखी काय? चार जणांच्या डोळ्यात धूळ फेकून हाती लागले ते घेऊन आले आहे. हे दागिने एका अधिकाऱ्याच्या बायकोचे आहेत. दीनारांची पिशवी व सदरा एका तरुण दुकानदाराचा आहे. गाढवावरचे सामान एका रंगाऱ्याच्या दुकानातले आहे. हे गाढव आणखी एकाचे आहे." दिलैलाने जग जिंकून आल्यासारखे ऐटीत सांगितले.

"तू केलेस ते ठीकच केलेस. पण आता घरातून बाहेर पडू नकोस. ते चारही जण तुझ्या शोधार्थ हिंडत असतील." जीनाब म्हणाली.

"अग, एवढ्यात काय? जे व्हायचे आहे ते आणखी पुढे आहे."

रंगारी खरोखरच त्या वेळी डबलरोटी वाल्याकडे रोटी व भाजी विकत घेत होते. त्याच्या नोकराने येऊन विचारले–"मालक! मला कशासाठी बोलाविले होते? रंगाऱ्याने लगेच परत येऊन आपले दुकान पाहिले. गाढववाला तरुण मुलगा दुकानात तोडफोड करीत होता. रंगाऱ्याने त्याला दरडावून विचारले–"ए मूर्खा! तू हे काय चालविले आहेस रे?"

"कर्ज देणारांनी तुम्हांला सोडले का?" त्या तरुणाने रंगाऱ्याला विचारले.

तो तरुण म्हणाला ते रंगाऱ्याला कळेना. शेवटी सर्व गोष्टी त्याला कळल्या. तेव्हां त्या रंगाऱ्याने विचारले–"आहे कोठे ती फकीरीण?"

"पण माझे गाढव कोठे आहे हे तर सांगशील!" तरुणाने चकित होऊन विचारले. दोघे डोळे वडवून ओरडू लागले. तेथे लोकांची गर्दी जमली. सर्व रंगाऱ्याच्या स्वतःच्या घरी गेले.

रंगाऱ्याने दाराची कडी वाजवली तेव्हां मोहसिनने दार उघडले. त्याच्या अंगात सदरादेखील नव्हता.

"बदमाश! कोठे रे गेली तुझी आई?" रंगाऱ्याने दरडावून विचारले.

"माझी आई? हे काय विचारता? ती कोठे जाईल? ती मरून किती तरी वर्षे झाली!" मोहसिन चकित होऊन म्हणाला. कोण काय म्हणतो आहे हे कोणालाच कळले नाही. मोहसिन पुढे म्हणाला– "ती फकीरीण माझी आई नाही हो! ती मला हे सांगून बोलावून घेऊन आली की ती आपल्या मुलीचे माझ्याशी लग्न करून देणार आहे. मायलेकी वरच्या मजल्यावर आहेत." मोहसिन म्हणाला.

रंगाऱ्याने वरच्या मजल्यावर जाऊन दारावर थाप दिली तर खातूनने दरवाजा उघडला.

"तुझी आई कोठे आहे?" रंगाऱ्याने विचारले.

"माझी आई? ती तर केव्हांच मेली!" खातून म्हणाली.

प्रत्येकाने प्रत्येकावर गुजरलेल्या प्रसंगाचे वर्णन करून खरी गोष्ट सांगितली. तेव्हां म्हातारीने सर्वांना फसवल्याची गोष्ट त्यांच्या लक्षात आली. खातूनला तिच्या घरी पोचवून बाकी तिघांनी नगररक्षक खालिद याच्याकडे जाऊन सर्व गोष्टी त्यांच्या नजरेस आणून दिल्या.

सर्व गोष्टी ऐकून खालिद म्हणाला– "या राजधानीत कित्येक म्हाताऱ्या आहेत. त्यांत तुम्ही म्हणतां ती म्हातारी कोणती हे कसे ओळखायचे? तुम्हीच तिला पकडून आणून द्या. तिला कडक शिक्षा केली जाईल."

शेवटी निरुपाय होऊन फसलेले तिघेजण दिलैलाच्या शोधार्थ निघाले.

(पुढील गोष्ट पुढील अंकी)

वीर नारी वाणी

पतंगपूरचा राजा भाग्यसिंह हा एक नालायक शासक होता. तो पहिल्या नंबरचा मूर्ख आणि भितरा होता. प्रजा नेहमी उघड उघड त्याची निंदा करी. पण या राजाला गादीवरून कसे काढून टाकायचे हे कोणाला कळेना. कारण त्याचा मंत्री, दुर्जय हा, राजाहून जास्त अत्याचारी होता. मंत्र्याला काही दुष्ट शक्ती अवगत होत्या. म्हणून लोक व राजा त्याला भीत. राजाला राज्यकारभाराची माहिती मुळीच नाही हे मंत्र्याला चांगले माहीत होते. त्या मंत्र्याला काढून दुसऱ्या मंत्र्याला नेमण्याची हिंमत राजात नव्हती. त्याला लोक अभाग्यवर्मा व मंत्र्याला दुर्जन मंत्री या नावाने ओळखतात हे राजाला देखील माहीत होते.

पतंगपूरलगत आणखी एक राज्य होते. त्या देशाच्या राजाचे नाव करालध्वज असे होते. तो एक क्रूर राजा होता. तो पराक्रमी पण तसाच होता. पराजय ही वस्तू त्याला माहीत नव्हती.

करालध्वजाने भाग्यसिंहाकडे एक दूत पाठविला व कळविले की संधी करून माझे वर्चस्व मान्य कर नाहीतर तुझे राज्य आपल्या राज्याला जोडून टाकतो.

भाग्यसिंह दूताने सांगितलेला निरोप ऐकून थरथर कापू लागला. त्याने आपल्या मंत्र्याचा सल्ला घेतला. दुर्जय मंत्री त्याला म्हणाला–"महाराज! अशा दुष्ट व पराक्रमी शत्रूशी संधी करून घेणेंच हिताचे ठरेल. माझ्या मंत्रशक्तीचा प्रयोग त्याच्या सैन्यावर होणे शक्य नाही. कारण त्याला वेताळाची मदत आहे."

भाग्यसिंह कराल याच्याशी संधी करून घ्यायला तयार झाला. संधीच्या अटीप्रमाणे प्रत्येक दिवाळीला भाग्यसिंहाने पंधरा वर्षांहून लहान बारा मुली व एक हजार

गाई नजराणा म्हणून करालसिहाकडे पाठवायचे कबूल केले.

हा तह गुप्तपणेच झाला होता, परंतु हळू हळू प्रजेला तहाच्या अटी कळल्या. त्या अपमानजनक तहाबद्दल प्रजेने राजाची खूप निंदा केली. काही लोक असेदेखील म्हणाले—"यापेक्षा हा मूर्ख राजा रणांगणावर मेला असता तर याला स्वर्ग तरी मिळाला असता आणि याची कीर्ती अजरामर झाली असती.

दिवाळीच्या आधी काही दिवस राजाने पंधरा वर्षाहून लहान मुलींची निवड करायला सुरवात केली. राजाचे अधिकारी शेतकऱ्यांकडून गाई कर म्हणून वसूल करू लागले.

रघूजी नावाचा एक श्रीमंत शेतकरी राजधानीत आणि डोंगराळ प्रदेशातील एका गावी रहात असे. राजा बळजबरीने गाई वसूल करतो आहे हे जेव्हां त्याला कळले तेव्हां त्याने आपल्या सर्व गाई विकून बकऱ्या विकत घेतल्या. तो एक स्वाभिमानी शेतकरी होता. तरी त्याच्यावर प्रत्यक्ष अत्याचार होईपर्यंत काही करायला तो तयार नसे.

एक दोन वर्षे करालध्वजला नजराणा मिळत राहला. तिसऱ्या वर्षी भाग्यसिहाला एक शंका वाटू लागली. त्याला एकुलती एकच मुलगी होती. तिचे नाव वाणी असे होते. वाणी एक रूपवती व हुशार मुलगी होती. चौदाव्या वर्षात तिने नुकतेच पाऊल टाकले होते. पुढल्या दिवाळीला इतर मुलींबरोबर करालध्वजाने "तुझ्याच मुलीला" पाठव असे म्हटले तर काय करायचे? त्याच काळजीत त्याची भूकतहान सर्व उडून गेली.

भाग्यसिहाने आपल्या मंत्र्याला बोलावून त्याचा सल्ला घेतला. म्हणाला—"पुढल्या दिवाळीला आपण ज्या बारा मुलींना

पाठवायचे आहे त्यात 'वाणीला पाठव' असे करालध्वज म्हणाला तर काय करायचे? गेल्या खेपेला आपण ज्या कन्यांना पाठविले होते त्यांच्यापैकी दोघी सुंदर नाहीत म्हणून तो किती रागावला होता हे तुला आठवतच असेल. आपल्या या लहानशा राज्यात दरवर्षी बारा मुली आणि त्या सुद्धा सुंदर कोठून मिळणार?"

मंत्र्याने त्या प्रश्नाचे उत्तर विचार करून आधीच ठरविले होते. मंत्री दुर्जय याला विलंब नावाचा एक नालायक मूर्ख मुलगा होता. तो पंधरा सोळा वर्षांचा असेल. विद्याभ्यासांत तो शून्यच होता. तरी मंत्र्याने सल्ला दिला—

"राजकन्येचा विवाह दिवाळीच्या आत करून टाकू या. या शिवाय दुसरा उपाय मला दिसत नाही. हे लग्न गुप्तपणे उरकून घेतले पाहिजे. आपण निरनिराळ्या देशांच्या राजांकडे आमंत्रण पाठवून त्यांना बोलावले तर करालध्वजला ती गोष्ट कळेल आणि तो ऐन वेळी काही तरी विघ्न घालील. म्हणून आपली आज्ञा मिळाली तर या संकटातून सुटका मिळू शकेल. आमच्या विलंबशी राजकन्येचा विवाह करून द्यावा."

ते ऐकताच राजाच्या अंगावर शहारे उभे राहल्यासारखे झाले. परंतु दुसरा उपाय त्याला पण सुचला नाही. म्हणून त्याला मंत्र्याने सुचविलेला उपाय मानण्या-शिवाय दुसरा मार्ग उरला नाही. परंतु सरळ होकार न देता म्हणाला—

"मी मुलीला पण विचारून घेतो. तिला हरकत नसेल तर तसेच करू या."

"ह्या बाबतीत आपण सांगाल तसेच राजकन्या करणार." मंत्री म्हणाला.

राजकुमारी विलंबशी विवाहास तयार झाली नाही. ती म्हणाली—"इतक्या लवकर माझा विवाह करण्याची गर्दी कशाला? मी

कधी लग्न करायचे ठरविलेच तर विलंब-सारख्या नालायक माणसाशी कशाला करीन? तुम्ही जो घातक तह केला आहे तो मोडणाऱ्या वीर पुरुषाशी मी लग्न करीन."

राजा करालध्वजच्या आठवणीनेच थर-थर कापत म्हणाला–"पुढल्या दिवाळीच्या आधी तुझे लग्न करून दिले नाही तर कदाचित तुला सुद्धा करालध्वजाकडे नजराणा म्हणून जावे लागेल. त्या पेक्षा, मी सांगतो तसे, तू मंत्र्याच्या मुलाबरोबर लग्न करून घेऊन आपली सुटका करून घेणे बरे नाही का?"

"तुम्हांला त्याची इतकी भीति वाटत असेल तर त्या राक्षसाकडे तुम्ही मला सुद्धा एक नजराणा म्हणून पाठवा. मी आनंदाने जाईन. आजपर्यंत तुम्ही जितक्या जणींना पाठविलेत आणि पुढे तुम्ही ज्या कन्यांना पाठविणार आहां, त्या माझ्याच सारख्या कन्या असणार नाही का?" वाणीने बापाला विचारले.

तुझ्या मुलाशी राजकन्या लग्नाला तयार नाही हे मंत्र्याला सांगण्याची हिंमत राजाच्या अंगात नव्हती. म्हणून तो मंत्र्याला बोलावून त्याला म्हणाला–"एकदा विलंब व राज-कुमारी दोघांनी परस्परांना भेटून बोलून घ्यावे, हे बरे होईल नाही का?"

परंतु विलंब राजकुमारीला भेटायला गेला तेव्हां वाणीने त्याचा अपमान करून त्याला परत पाठवून दिले.

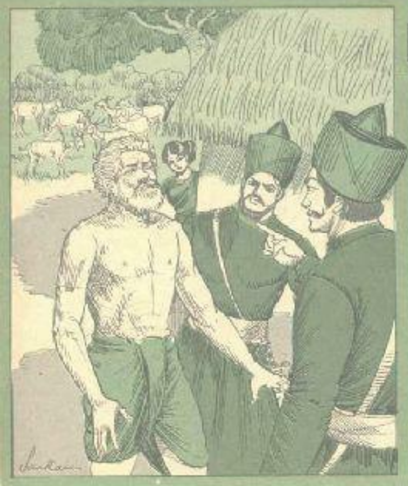
ते कळल्यावर दुर्जय फारच संतापला. राजकन्येबरोबर आपल्या मुलाचे लग्न झाल्यावर राज्याला वारस होण्याची आप-त्या मुलाला संधी मिळणे कठीण होऊ लागल्याचे दुर्जयने ओळखले. म्हणून कराल-ध्वजाकडे पुढल्या दिवाळीत पाठविल्या जाणाऱ्या बारा कन्यात एक राजकन्या असावी अशी मागणी करण्यास कराल-ध्वजाला कां सुचवू नये असाही एक दुष्ट विचार दुर्जयच्या मनात आला. परंतु तसे झाले तर राजकन्या आपल्या हातातून कायमचीच जाईल. त्या पेक्षा राजकन्येवर मंत्र प्रयोग करून कां पाहू नये, म्हणजे ती केव्हां तरी आपली सून होईलच, असाही आणखी एक विचार त्याच्या मनात आला.

पुष्कळ विचार केल्यावर त्याला एक उपाय सुचला. मनुष्याला साप करून टाकण्याचा एक मंत्र दुर्जयला अवगत होता. वाणीला साप करून तिला त्याच रूपात काही दिवस ठेवून द्यावे आणि संधी पाहून तिला पुन्हां मनुष्य रूप द्यावे म्हणजे आपण सांगू तशी वागायला ती तयार होईल. सर्प रूपात बदललेल्या माणसास पुन्हां मनुष्य रूप यायला हवे असेल तर सर्प रूपात त्याचे चुंबन घेणे आवश्यक होते. हे काम स्वतः विलंबने केले तर विलंबशी लग्नाला राज-कन्या तयार होईल.

दुर्जयला ही युक्ती सर्वात जास्त पसंत पडली. त्या प्रमाणे त्याने एक दिवशी रात्री राजकन्येला सर्प रूप देऊन टाकले. सकाळी उठून लोकांनी राजकन्येच्या पलंगावर एक साप पाहिला. राजकुमारी तेथे नव्हती.

सापाला पाहून दासी घाबरून गेल्या. आरडा ओरडा ऐकून राजा व राणी धावून आली. वाणी साप झाली असल्याचे सर्वांना

कळले. राजाने मंत्र्याला बोलावून घेतले. मंत्र्याला पाहतांच साप फण उभा करून फूत्कार सोडू लागला.

दुर्जय घाबरून गेला कारण वाणी सामान्य सर्प न होता एक विषारी साप झाली होती. तेजस्वी प्रकृतीच्या लोकांवर साप होण्याचा मंत्र टाकला तर ते विषारी साप होतात. मंत्राचा हा गुण दुर्जयला माहीत नव्हता. या सापाचे चुंबन मुलाकडून कसे घ्यावयाचे? साप त्याला चावून ठार करील.

"महाराज! हा तर नाग साप, नव्हे ही नागीण आहे. हिला ताबडतोब ठार करावे." दुर्जय म्हणाला.

"ही नागीण असली तरी माझी मुलगी आहे. मी हिला ठार करणार नाही. दुर्दैवाने माझी मुलगी साप झाली आहे. पुन्हा भाग्य पालटले तर ती मनुष्य रूपात जिवंत झाली की पुरे." राजा म्हणाला.

नागिण पलंगावरून उतरून कोठे तरी निघून गेली. त्यानंतर ती राजवाड्यात कोठे दिसली नाही.

रघूजीसमोर, राजासारखाच कठीण प्रश्न उभा राहला. त्याने गाई विकून बकऱ्या विकत घेतल्या होत्या आणि गाईचा कर देण्याच्या संकटातून वाचला होता. परंतु त्याला वाणीच्या वयाचीच एक मुलगी होती. राजाचे शिपाई रघूजीच्या घरी गाईंचा कर वसूल करायला आले तेव्हां त्यांनी रघुजीच्या गोमती नावाच्या सुंदर मुलीला अंगणात पाहिले. त्यांनी "ह्या मुलीचे वय काय हो?" विचारले.

म्हणून करालध्वजाकडे मुलीला पाठविण्यासाठी कधी न कधी आपल्या मुलीला पकडून नेतील ही भीती त्याला वाटू लागली. त्याने त्याचा मुलगा सुनंद याला बोलावून विचारले–"काय रे सुनंद! करालच्या हातून तुझ्या बहिणीची सुटका व्हायला काही उपाय आहे का?"

सुनंद एक साहसी तरुण होता. त्याने आपल्या तरुण मित्रमंडळींच्या मदतीने एक छोटे खानी सैन्य उभे केले. त्याने सर्वांना सावधपणे एक दिवशी करालच्या झोपण्याच्या खोलीत हल्ला करायचा असल्याचे सांगितले. सर्वांनी करालध्वजला ठार करण्याची प्रतिज्ञा केली. एकालादेखील जिवंत परत येण्याची आशा नव्हती. पण मित्राच्या शब्दाखातर ते जिवावर उदार होऊन लढण्यास तयार झाले.

सुनंद आपल्या त्या छोटेखानी सैन्यानिशी करालच्या राजवाड्यात मध्यरात्रीच्या सुमारास दाखल झाला. पाहरेकरी त्यांच्यासमोर टिकाव धरू शकले नाहीत. काही पळून गेले व उरले त्यांना सुनंदने कैद करविले. सुनंदच्या मित्रांपैकी एकदेखील मेला नाही की घायाळ झाला नाही. सर्व करालच्या झोपण्याच्या खोलीजवळ कोणाच्या नकळत दाखल झाले.

त्याच वेळी खोलीतून एक किंकाळी ऐकू आली. काही वेळाने कराल दरवाजा उघडून बाहेर आला. त्याच्या तोंडातून फेस येत होता व तो सुनंदच्या पायासमोर बेशुद्ध होऊन पडला आणि काही वेळ तडफडून मेला.

त्याच वेळी एक नागिण करालच्या खोलीतून बाहेर येत असलेली दिसली.

सुनंदने तिला पाहिले व सर्व घटना त्याच्या लक्षात आली. तीच नागीण करालला चावली होती.

सुनंद साप धरण्याच्या कलेत प्रवीण होता. त्याने खाली वाकून सापाचे डोके धरले आणि त्याने फार मोठे उपकाराचे काम केल्याबद्दल जणु काही चुंबन घेतल्या-सारखे जवळ तोंड नेले.

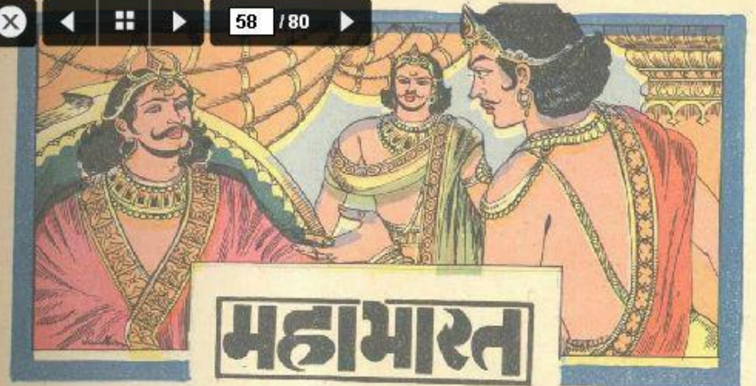
दुसऱ्या क्षणाला ती नागीण अदृश्य झाली व तिच्या जागी एक राजकन्या प्रगट झाली. सुनंद चकित होऊन तिच्याकडे पाहू लागला.

"मी सर्व काही सांगते. आपण येथे फार वेळ राहणे धोक्याचे आहे. पहिल्याने आपण ह्या राज्याची सीमा पार करून बाहेर आपल्या राज्यात जाऊ या." राजकुमारी म्हणाली.

सर्व रघुजीच्या घरी येऊन पोचले. राजकुमारीने सर्व वृत्तांत सांगितला आणि म्हणाली–"पुढे आपल्याला आणखी पुष्कळ कामे करावयाची आहेत. आमच्या राज्यात तूच एक खरा वीर दिसतो आहेस. तुझ्या मुळे मला मनुष्य रूप मिळाले. म्हणून मी तुझ्याशीच विवाह करणार आहे. परंतु आपल्या राज्यात दोघे दुष्ट आहेत. एक माझे वडील भार्ग्यसिह व दुसरा त्यांचा मंत्री दुर्जय. या दोघांना हाकलून लावल्या-शिवाय आपल्या राज्यात कोणी सुखी होणार नाही. म्हणून तू आपले सैन्य घेऊन सरळ राजधानीवर चालून जा."

भार्ग्यसिह गादी सोडायला सहजी तयार झाला. पण दुर्जय पळून गेला. पुष्कळ शोध केला तरी तो सापडला नाही. तो वटवाघूळ होऊन कोठेतरी उडून गेला असेल असे लोक सांगू लागले.

सुनंदने वाणीशी विवाह केला. राज्या-भिषेक झाल्यानंतर त्याने उत्तम प्रकारे राज्य कारभार पहायला सुरवात केली. त्याच्या कारकीर्दीत प्रजा सुखी झाली.

विदुर निघून गेल्यावर दुर्योधन आपल्या वडिलांकडे जाऊन म्हणाला–"बाबा! विदुर कांका नेहमी तुमच्याजवळ असतात, म्हणून मला तुमच्याजवळ मनमोकळेपणाने बोलता येत नाही. ते नेहमी माझे शत्रू, हे जे पांडव आहेत, त्यांचे गोडवे गात असतात. तुम्ही त्यांच्या 'हो' ला 'हो' देता. आपण आपल्या शत्रूचा नाश केला पाहिजे आणि त्यासाठी काही तरी युक्ती योजली पाहिजे."

त्यावर धृतराष्ट्र म्हणाला–"बाळ! माझे मत तुझ्या इच्छेविरुद्ध कसे असू शकेल? विदुर पांडवांची वाखाणणी करतो तेव्हां मी त्याच्या विरुद्ध काही बोलत नाहीं याचा अर्थ काही निराळा आहे असे समजू नकोस. तू व कर्ण दोघांनी विचार करून काही ठरविले असल्यास सांग. ऐकू तर दे."

"द्रुपदराजाचे जावई झाल्यामुळे पांड-वांची शक्ती जास्त वाढली आहे. द्रुपद धन, पुरुषार्थ आणि शक्ती या सर्वात काही कमी नाही. पांडवांना द्रुपदाची मदत मिळू नये असा काही तरी उपाय आपण योजला पाहिजे. मांत्रिक किंवा तांत्रिक यांची मदत घेऊन दोघांमध्ये परस्पर वैर होऊन ते कसे वाढेल आणि पांडवांना पांचाल देशातून बाहेर कसे पिटाळून लावता येईल हे पाहिले पाहिजे." दुर्योधन म्हणाला.

दुर्योधनाने आणखी एक उपाय योज-ण्याचे ठरविले होते. द्रौपदीला पांच पती

होते. म्हणून ती व तिचे पती यांच्यात परस्परांशी मत्सर व द्वेष वाढावा या साठी वस्ताद दासदासी नेमून परस्परां-विरुद्ध कान भरावयाचे. त्यात यश मिळाले तर पांडवांचे आपसात भांडण होईल व ते पांचाल सोडून हस्तिनापूरला येतील.

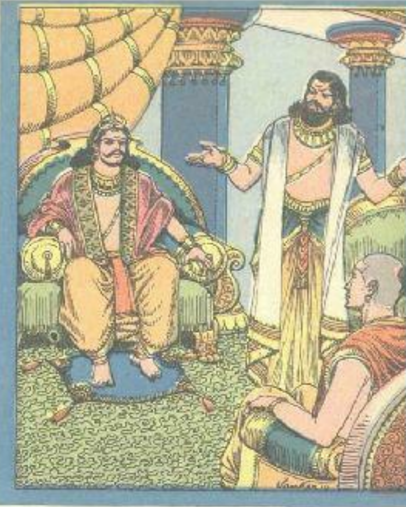
दुर्योधनाने आणखी एक युक्ती सुचविली. म्हणाला–"पांडवात सर्वात जास्त पराक्रमी भीम आहे. त्याला गुप्तपणे वाटेला लावू या. भीमाचा काटा दूर झाला की अर्जुनाचा टिकाव कर्णासमोर लागणार नाही. उरलेल्या चार पांडवांना आपण सहजी आपले दास करून घेऊ."

कर्ण, दुर्योधन म्हणाला ते ऐकून म्हणाला–"तू सुचविलीस ती युक्ती शक्य आहे का? पांडवांचे काही बिघडणार नाही. पैशाच्या लोभाने किंवा इतर उपायांनी महा पराक्रमी अशा आपल्या जांवयांविरुद्ध द्रुपद काही करील असे वाटते का तुला? पांडव माधुकरी मागत होते तेव्हां द्रौपदीने त्यांना वरले. आतां त्यांची स्थिती चांगली आहे. ती त्यांना सोडून जायला कशी काय तयार होईल? याशिवाय सर्व पांडवांचे तिच्यावर स्वतःच्या जिवापलीकडे प्रेम आहे. म्हणून तुझे हे सर्व बेत फोल ठरतील. आता भीमाला गुप्तपणे ठार करण्याचे म्हणशील तर तुला हे माहीतच आहे की कित्येकदां तुझे प्रयत्न फसले आहेत. हस्तिनापुरातली परिस्थिती फार बिघडली असल्याचे हेरांनी जाऊन पांडवांना सांगितले तर पांडव त्यांच्या गप्पांवर विश्वास करतील असे का तुला वाटते? साम, दाम, व भेद यांपैकी एकही पांडवांच्या बाबतीत यशस्वी होणार नाही. आता उरला दंड आपल्याकडे पांडवांहून मोठे सैन्य आहे. यादव, पांचाल, मगध वगैरे त्यांच्या मदतीला येण्यापूर्वी आपण त्यांच्यावर स्वारी करू या. त्यात अधर्मपण नाही."

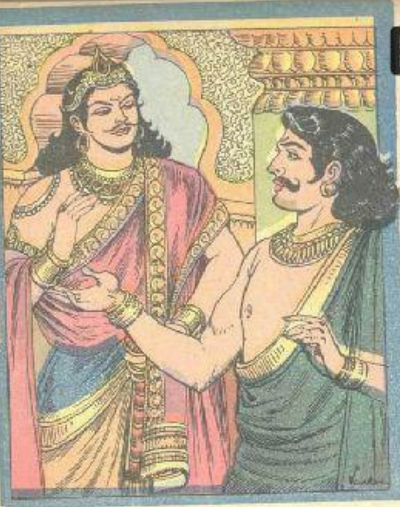
ते ऐकून धृतराष्ट्र म्हणाला–"कर्ण म्हणतो ते सर्व बरोबर आहे. भीष्म, द्रोण व विदुर यांचे या संबंधी विचार समजून घेणे पण आवश्यक आहे."

भीष्मद्रोणादींकडे त्या प्रमाणे निरोप पाठविण्यात आला. त्यांनी धृतराष्ट्राच्या तोंडी सर्व वृत्त शांतपणे ऐकून घेतले.

भीष्माने आपले मत सांगितले, म्हणाला–"माझ्यासमोर पांडव आणि दुर्योधन वगैरे कौरव सारखेच आहेत. आमच्या आजोबांच्या काळापासून चालत आलेल्या रिवाजाप्रमाणे ते अर्ध्या राज्याचे मालक आहेत. म्हणून त्यांना बोलावून तू स्वतःच त्यांचा वांटा त्यांना देऊन टाक. तसे तुम्ही केले नाही तर तुम्ही दोषी ठराल. दुर्योधना! तू आजपावेतों पांडवांवर अनेक अत्याचार केले आहेस. पण तू त्यांचे काही वाईट करू शकला नाहीस. लाक्षागृहात पुरोचन मात्र जळून मेला. कुंती व पांडव लाक्षागृहात जळून गेल्याचे ऐकले तेव्हांपासून तुमच्यापैकी कोणाचा चेहरा सुद्धा पाहण्याची माझी इच्छा नव्हती. ते जिवंत आहेत म्हणून तुझी लाज राखली गेली. निदान यापुढे तरी नीतीधर्म यांचा विचार करून वाग आणि सुखी हो."

"भाष्माचार्य म्हणाले ते माझ्यामते बरोबर आहे. पांडवांना बोलावून त्यांना अर्धे राज्य देऊन टाकावे. द्रुपद, त्याचा मुलगा धृष्टद्युम्न, कुंती, पंचपांडव आणि द्रौपदीसाठी वस्त्राभूषणे पाठवून द्या. दुःशासनाच्या किंवा विकर्णाच्या हाती कांपिल्यनगरीस ती वस्त्राभूषणे पाठवून द्या. त्यांनी पांडवांजवळ प्रेमाने बोलावे व वागावे. तेथे काही दिवस राहून पांडवांना आदरपूर्वक हस्तिनापुरी त्यांना बोलावून घेऊन यावे. द्रुपदाला सुद्धां आदरपूर्वक बोलावून घेऊन यावे." द्रोणाचार्यांनी सल्ला दिला.

कर्णाला ते पटले नाही. तो म्हणाला– "राजा! ही वृद्ध मंडळी नेहमीच शत्रूची वाखाणणी व आपली निंदा करीत आली आहेत. यांच्या म्हणण्याकडे मुळीच लक्ष देण्याची गरज नाही."

कर्णाचा तो उर्मटपणा द्रोणाचार्यांना मुळीच खपला नाही. ते म्हणाले–"तू पांडवांचा नेहमी मत्सर करीत आला आहेस. तुला वाटत असेल की कौरवांचे चांगले व्हावे ह्याची काळजी आमच्यापेक्षा तुलाच जास्त आहे. पण आम्ही सांगत आहो त्याप्रमाणे दुर्योधन वागला नाही तर कौरवांचे अहितच होईल!"

विदुर आतापर्यंत शांत चित्ताने ते सर्व ऐकत बसला होता. म्हणाला–"राजा! आम्ही तुझ्या व तुझ्या मुलांच्या हिताचे ते सांगितले. ते करणे किंवा न करणे हे तुझे तूच पहा. भीष्माचार्य व द्रोणाचार्य दोघांनी कौरवांच्या हिताची गोष्ट सांगितली आहे. पण कर्णाला त्यात हित दिसत नाही. काही असो भीष्म व द्रोण यांच्याहून मोठा कौरवांचा हितैषी दुसरा कोणी नाही, एवढे मात्र खरे. ते तुझ्या मुलांचे अहित होईल असा सल्ला देतीलच कसा? तुझ्या मनात पुत्रप्रेम इतके जास्त आहे की मुलांचा चुकीचा सल्लादेखील तुला हिताचा वाटतो. यांच्या सल्ल्याप्रमाणे वागशील तर निश्चितच तुझे अहित होईल, एवढेच नव्हे तर तुझा वंश नाश होईल. पांडवांना जिंकणे शक्य नाही. त्यांना कृष्णाची मदत आहे. द्रुपदाची पण मदत आहे. भीमार्जुन असामान्य पराक्रमी वीर आहेत. त्यांना प्रेमानेच जिंकता येईल या शिवाय हस्तिनापुरातली प्रजा पांडवांच्या दर्शनासाठी फार उत्सुक आहे. म्हणून त्यांना बोलावून सर्वांना सुख देणे श्रेयस्कर होईल."

सर्वांचे मत व सल्ला ऐकून धृतराष्ट्राने मनाशी काहीतरी ठरविले व म्हणाला–

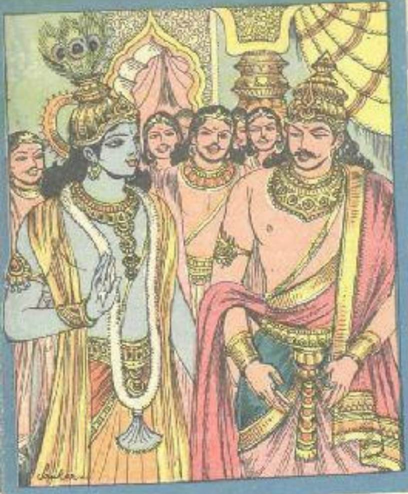
"भीष्माचार्य, द्रोणाचार्य व तू (विदुर) जे काही म्हणालात ते मला पण ठीक दिसते आहे. माझ्या नजरेसमोर पण कौरव व पांडव यांच्यात काही भेद नाही. म्हणून विदुरा, तू स्वत: माझ्या वतीने जाऊन पांडवांना सपत्नीक इकडे घेऊन ये. नशिबाने ते लाक्षागृहातून वाचले आहेत. द्रुपदाची मुलगी त्यांची बायको झाली हीदेखील एक नशिबाचीच गोष्ट म्हणायला हवी. म्हणून माझ्या मनाची ओढाताण आता थांबल्यासारखी आहे."

अनेक रत्नाभूषणे, सुंदर वस्त्रे व अन्य नजराण्याच्या बहुमोल वस्तू घेऊन विदुर कांपिल्य नगरी पोंचला. द्रुपद, धृष्टद्युम्न, कृष्ण, पांडव इत्यादिकांना भेटून त्यांची कुशलवार्ता विचारून कौरवांची खुशाली कळविली आणि सर्वांना वस्त्रालंकार दिले.

नंतर सभेत विदुराने द्रुपदाला भेटून धृतराष्ट्राचा निरोप सांगितला. म्हणाला–"महाराज! आपल्याशी पांडवांचे जमलेले नाते पाहून धृतराष्ट्र महाराज व भीष्माचार्यांना फार आनंद झाला. त्यांनीच मला आपली कुशलवार्ता विचारून यायला पाठविले आहे. आपले मित्र द्रोणाचार्य यांनी त्यांच्या वतीने मुद्दाम नमस्कार सांगितला आहे. आपल्या पुत्रीचा विवाह पांडवांशी झाला हे त्यांचे महत् भाग्य. राज्यप्राप्तीहून ही जास्त आनंदाची ही गोष्ट आहे. पांडवांनी फार पूर्वी हस्तिनापुर सोडले. कौरव त्यांना भेटण्यासाठी फार उत्सुकतेने वाट पहात आहेत. अंत:पुरातील स्त्रिया द्रौपदीला भेटण्यासाठी फार उत्सुक आहेत. धृतराष्ट्र महाराजांची अशी आज्ञा आहे की आपल्या परवानगीने पांडव, कुंती व द्रौपदीला मी हस्तिनापुरी न्यावे. म्हणून आपण आज्ञा करावी."

विदुर म्हणाला ते ऐकून द्रुपद म्हणाला– "कुरुकुळाशी माझे नाते अनपेक्षित रीतीने

जमून आले याबद्दल मला जो आनंद झाला तो मी काय सांगू? धृतराष्ट्र महाराजांची आज्ञा व आपल्या सारख्या दूरदर्शी ज्ञानी पुरुषाचे आमच्या घरी आगमन यामुळे आम्हांला किती मान मिळाला? आम्ही आपल्या इच्छेविरुद्ध काही करायला धजूच कसे? परंतु बलराम व कृष्ण येथे हजर आहेत तेव्हां त्यांचे मतदेखील काय आहे हे समजून घ्यावे, म्हणतो."

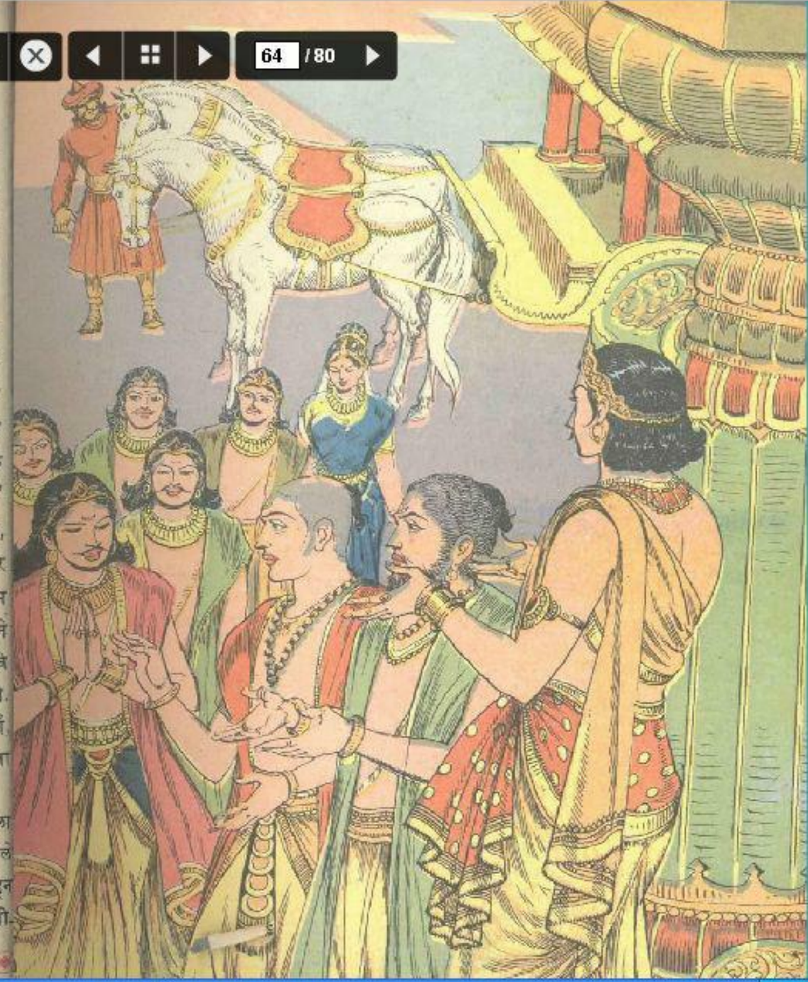
द्रुपदाचे म्हणणे पुरे होण्यापूर्वीच युधिष्ठिर म्हणाला–"महाराज! आम्ही आपल्या आज्ञेबाहेर नाही. आपण विचार करून जे ठरवाल ते आम्हांला मान्य आहे."

कृष्ण सर्व सभासदांना संबोधन करून म्हणाला–"विदुराच्या इच्छेप्रमाणे मला वाटते पांडवांनी हस्तिनापुरी जावे. परंतु पांडवांचे हितैषी द्रुपद महाराज यांचे या विषयी काय मत आहे तेदेखील आपण ऐकले पाहिजे."

त्यावर द्रुपद म्हणाला–"पांडव आज आमचे इतक्या जवळचे नातेवाईक झाले आहेत. परंतु ते बालपणापासून कृष्णाचे आप्तबंधू आहेत. दूर असूनही ते सदा पांडवांच्या हिताचीच काळजी करीत आले आहेत. म्हणून त्यांचे मत तेच आमचे मत."

द्रुपदाची परवानगी मिळाली. पांडव, द्रौपदी व कुंतीला घेऊन विदुराबरोबर हस्तिनापुरी गेले. कृष्ण व बलराम देखील त्यांच्या पाठोपाठ निघाले. विदुराने पाठवलेल्या दूताने पांडव येत असल्याचे पूर्वीच जाऊन हस्तिनापुरी कळविले होते. धृतराष्ट्राने पांडवांच्या स्वागतार्थ विकर्ण, चित्रसेन, द्रोणाचार्य व कृपाचार्य या चौघांना पुढे पाठविले.

विकर्ण आदींसह पांडव हस्तिनापूरला येऊन पोचले. सर्व शहर छान सजवलेले होते. धृतराष्टाने पांडव परत आलेले पाहून सर्व प्रजा फार सुखी झाली. प्रजेचा आशी-

वाद घेत पांडव राजवाड्यात येऊन पोचले. धृतराष्ट्र, भीष्माचार्य वगैरे सर्व थोर वडील मंडळींना त्यांनी नमस्कार केला.

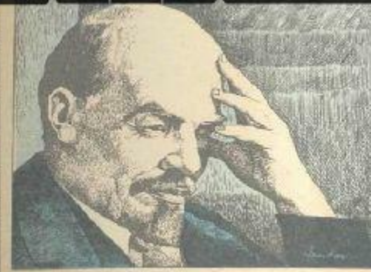
काही दिवसांनी धृतराष्ट्र पांडव व श्रीकृष्ण यांना बोलावून म्हणाला–"मुलांनो! तुम्ही व कौरव दोघांमधले वैर वाढू नये यासाठी मी राज्याचे दोन वांटे करावयाचे ठरविले आहे. एक वांटा मी तुम्हांला आतांच देऊन टाकतो. आजपासून तुम्ही खांडव वनात कायमचे जाऊन रहा व तुमच्या वांट्याचे जे राज्य आहे त्याच्यावर राज्य करा.

धर्मराजाने धृतराष्ट्राच्या आज्ञेप्रमाणे सर्व थोर वडीलधाऱ्या मंडळींना नमस्कार करून त्यांचा आशीर्वाद व निरोप घेतला आणि आपल्या भावंडांना, पत्नीला व माता कुंतीला बरोबर घेऊन बलराम व श्रीकृष्णा-सह खांडव वनात आला. श्रीकृष्णाने इंद्राचे स्मरण केल्यावर इंद्राने श्रीकृष्णाची इच्छा ओळखून विश्वकर्म्याला पाठविले.

विश्वकर्म्याने एक चांगलासा सपाट व उंच जागी असलेला प्रदेश निवडून एका सुंदर नगराचा निर्माण केला. नगराबाहेर उंच कोट बांधून त्याच्या चारीबाजूला एक खोल खंदक खणून तयार केला. नगराच्या मध्यभागी स्वच्छ पांढऱ्या रंगाचे महाल, गरुडाकृती नगरद्वार, विशाल राजपथ दरबार मंडप, जागोजागी उद्याने निर्मित केली. या नगराचे नाव इंद्रप्रस्थ असे ठेवण्यात आले. एका मध्यवर्ती जागी पांडवांच्या राहण्यासाठी सुंदर राजवाडे बांधण्यात आले. चारही वर्णांचे लोक, शिल्पकार, कारागीर, सुतार, लोहार इत्यादी इंद्रप्रस्थ नगरी येऊन राहू लागले.

युधिष्ठिर सपत्नीक पांडवांसह इंद्र-प्रस्थास येऊन राहू लागला आणि राज्य-कारभार पाहू लागला. काही दिवस पांडवांबरोबर राहून श्रीकृष्ण पांडवांचा निरोप घेऊन द्वारकेला गेला.

लेनिनचे चरित्र

[३]

बालपणीच लेनिनला संकटांना तोंड द्यावे लागले. १८८६ च्या जानेवारी महिन्यात त्याचे वडील वयाच्या ५४ व्या वर्षी अकस्मात् स्वर्गवासी झाले. त्यानंतर एकाच वर्षाने, म्हणजे १८८७ च्या मार्च महिन्यात लेनिनचा भाऊ अलेक्झँडर (साष) याला सेंट पीटर्स बर्ग येथे अटक झाली. झार बादशाहचा वध करण्यासाठी जो कट झाला होता त्यात तो सामील होता. ॲलेक्झँडरला अटक झाल्यानंतर काही दिवसांनी त्याची मोठी बहीण अन्ना हिला पण अटक झाली.

ॲलेक्झँडर एक शूर व हुशार तरुण होता. कोर्टात त्याने स्वत: आपल्या विरु-द्धचा खटला लढण्यात आपल्या कुशाग्र बुद्धीची चुणुक दाखविली होती. तो म्हणाला होता–"झारशाहीचे पतन शक्यच काय, आवश्यक पण आहे." मे महिन्यात इतर चार क्रांतिवीरांबरोबर स्किस्सेलबर्गच्या किल्ल्यात ॲलेक्झँडरला फाशी झाली. त्या वेळी त्याचे वय अवघे २१ वर्षांचे होते.

मोठ्या भावाचे हुतात्म्य, त्याचा लेनिनच्या मनावर फार मोठा परिणाम झाला. तो प्रत्येक बाबतीत आपल्या मोठ्या भावाचा आदर्श डोळ्यासमोर ठेवीत असे. परंतु लेनिनने खोल विचार करून असे ठरविले की झारशाहीला तोंड द्यावयाचे तर त्याला झार किंवा त्याच्या अधिकाऱ्याचा समूळ नाश हा खरा मार्ग नव्हे.

भावाच्या मृत्यूचा शोक मनाला चटका बसवून देणारा होता तरी लेनिनने आपले माध्यमिक शिक्षण (हायस्कूल) यशस्वी-रीत्या पुरे केले.

१८८७च्या उन्हाळ्यात लेनिन परिवार सिंबीर्स्क सोडून कजानला निघून गेला.

लेनिन तेथील कॉलेजात शिकू लागला. तेथे कायद्याचे शिक्षण घेत असता लेनिनची ओळख क्रांतिकारी विद्यार्थ्यांशी झाली.

१८८७च्या डिसेंबर महिन्यात विद्यार्थ्यांनी बंडाचे निशाण उभारले. या संदर्भात विश्वविद्यालयाच्या अधिकाऱ्यांनी कॉलेजातून लेनिनचे नाव काढून टाकले. त्यानंतर त्याला अटक झाली. लेनिनला कजान राज्याच्या कोकुष्किनो नामक गावी पाठविण्यात आले व त्याच्यावर कडक नजर ठेवण्यात आली.

एक वर्षभर लेनिन स्थानबद्ध राहला. तो काळ लेनिनने वाचनात घालविला. एका वर्षानंतर त्याला कजान राज्यात प्रवेशाला परवानगी मिळाली, परंतु त्याला विश्वविद्यालयात प्रवेश मिळाला नाही.

त्या काळात लेनिनने मार्कसच्या ग्रंथांचा उत्तम अभ्यास केला आणि मार्क्सिस्ट व कम्यूनिस्ट व्हायला त्याच्या जीवनात चांगला पाया पडला.

पुढे काही दिवसांनी लेनिन कुटुंब कजानहून समारा प्रदेशात गेले. १८९१ मध्ये लेनिनने सेंट पिटर्स बर्ग विश्वविद्यालयाची परीक्षा खाजगी अभ्यास करून दिली व पहिल्या वर्गात पास झाला. त्यानंतर लेनिनने क्रांतिकारी कार्यक्रमात जास्त उत्साहाने भाग घेतला आणि मार्कसच्या 'कम्यूनिस्ट मॅनिफेस्टो'चे जर्मन भाषेतून रशियन भाषेत भाषांतर केले.

सुनियंत्रित शासनाविरुद्ध बंड करण्यास लेनिनला समारा अनुकूल क्षेत्र दिसले नाही. म्हणून तो १८९३ मध्ये झा[...] बादशाहांची राजधानी सेंट पीटर्स बर्ग ये[...] येऊन पोचला.

राजधानीत लेनिन १८९३ ते ९७ अ[...] चारपाच वर्षं राहाला. ती महत्वाची व[...] होती. तेथे त्याने मजुरांची संघटना व कम्यूनिस्ट पार्टीची स्थापना करण्याचा प्रयत्न केला.

१८९४च्या प्रारंभी नदेज्द क्रूपस्कया नामक तरुण युवतीची व लेनिनची ओळख झाली. ती रविवारी रात्रीच्या एका शाळेत प्रौढांना शिकवीत असे. ती मार्क्सिस्ट संघटनेत सामील झाली. म्हणून लेनिनशी तिची जास्तच ओळख झाली. दोघे विवाह करून वैवाहिक जीवन व क्रांतिकारी जीवन दोन्हीत परस्परांचे सहकारी झाले.

लेनिनने अनेक चुकीचे वाद खोडून काढले व त्यासाठी अनेक पुस्तके लिहिली. काही प्रगतिवादी व्यक्तींनी रशियात भांडवलशाही विकासाचा विरोध करीत असता शासनाचे खंडन करता कामा नये असे प्रतिपादले होते. पण लेनिनने असा सिद्धांत मांडला की सुनियंत्रित शासन, जमिनदार व 'बोर्जुवा' च्या संयुक्त शक्तीला तोंड द्यावयाचे झाले तर शेतकरी व कामगार वर्गात मैत्री स्थापन झाली पाहिजे. खऱ्या अर्थाने समाजाचा निर्माण त्यांनाच शक्य आहे.

काही निश्चित सिद्धांतांचे प्रतिपादन व चुकीच्या सिद्धांतांचे खंडन करून लेनिनने

अनेक पुस्तके लिहिली आणि तो सेंट पीटर्स बर्गच्या मार्क्सवाद्यांचा पुढारी झाला.

१८९५च्या वसंत ऋतूत लेनिनने स्वित्सरलंड, फ्रांस व जर्मनी या देशांचे पर्यटन केले आणि तेथील मजूर पुढारी व क्रांतिकारी यांच्याशी रशियाच्या मजूर चळवळीचा व क्रांतीचा संबंध जोडला. त्याच वर्षी हेमंत ऋतूत तो रशियात परत आला आणि राजधानीच्या मार्क्सवादी संगठनांचा एक संघ स्थापन करून शेतकऱ्यांच्या मुक्तीची चळवळ करण्यासाठी एका समितीची स्थापना केली. मॉस्को, कीव्ह सारख्या काही इतर नगरातही अशा संस्था व युनिअने स्थापित झाली.

या चळवळीच्या निमित्ताने 'रबोचिय द्वेल' (मजुरांचे कर्तव्य) नामक एक नियतकालिक प्रसिद्ध करण्याचापण निश्चय झाला. पण या पत्रिकेचा पहिला अंक प्रसिद्ध झाला त्या वेळी पोलीसांनी कार्यालयावर जप्ती आणून लेनिन व त्याच्या साथीदारांना कैद करून तुरुंगात टाकले.

परंतु अशा तऱ्हेचे अडथळे आलेले पाहून लेनिन हताश होऊन स्वस्थ बसणारी व्यक्ती नव्हता. तुरुंगात असतांना त्याने मुक्ती आंदोलन समितीचे संचालन केले. समितीसाठी करपत्रे आणि सूचनापत्रे काढली. ही सर्व बाहेर गुप्तपणे प्रसिद्ध होत. लेनिन त्या वेळी १४ महिने तुरुंगात राहला.

त्याच काळात लेनिनने 'रशियात भांडवलशाही पद्धतीचा विकास' नामक अत्यंत महत्वपूर्ण ग्रंथ लिहायला सुरवात केली.

१८९७च्या सुरवातीला लेनिनला पूर्वीय सायबेरियात तीन वर्षे राहण्याची शिक्षा देऊन त्याला पुपेनस्काय नामक गावी ठेवण्यात आले. ते गाव रेल्वे मार्गापासून सुमारे ४०० मैलावर असलेले गाव होते. लेनिनला सायबेरियात पाठविल्यानंतर एका वर्षाने क्रुपस्कयाला विमुक्ति आंदोलनाच्या संदर्भात अटक झाली. सरकारने तिला लेनिनबरोबर राहण्यास परवानगी दिली. त्यांचा विवाह सायबेरियातच झाला.

सायबेरियात रहात असता लेनिनने पक्षाच्या कार्यक्रमाची रूपरेषा तयार केली आणि सुमारे तीस पुस्तके लिहिली.

२२ जानेवारी १९०० या रोजी लेनिनची हद्दपारी संपली. तो पुन्हां आपल्या गावी परतला. परंतु त्याला सरकारने मास्कोला, राजधानीत अगर इतर प्रमुख औद्योगिक नगरात कायम राहण्यास परवानगी दिली नाही. म्हणून तो सेंट पीटर्स बर्गजवळ राहता यावे यासाठी 'त्सोव' नामक गावी राहू लागला.

१०३. प्राचीन मूर्ती

तुर्कस्तानांच्या दक्षिण-पश्चिमेकडे असलेल्या कोन द्वीपात ॲस्किल पियोस नामक देऊळ होते. हे औषधी द्रव्यांच्या देवाचे देऊळ होते. आज ते ओसाड पडलेले आहे. त्या ओसाड प्रदेशात एक शेतकरी शेत नांगरीत असतां हे प्राचीन शिल्प नजरेस पडले. अंदाजे १८०० वर्षे पूर्वीचे हे देऊळ असावे. ही मूर्ती सुप्रसिद्ध ग्रीक धन्वन्तरी हिपोक्रटीसची असावी असे तज्ज्ञांचे मत आहे. त्याचा जन्म याच द्वीपात झाला होता.

